



2024:01

MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR MED NOLLVISION SOM ARBETSSÄTT

Förstudie om en nollvision för våld i nära relationer

Jämställdhetsmyndigheten

Göteborg, februari 2024

Rapport 2024:1

Dnr: ALLM 2023/240

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Eleonora Stolt

Telefon 031-392 90 00

INNEHÅLL

Förord	4
Sammanfattning	5
Nollvisioner för komplicerade och svårlösta samhällsproblem.....	5
Flera faktorer bör beaktas i en nollvision för våld i nära relationer.....	6
Inledning	8
Uppdrag och genomförande.....	8
1. Introduktion – nollvision som arbetssätt och styrmodell	9
Visionsstyrning.....	10
Vad är en nollvision?.....	11
Kritik mot nollvision som arbetssätt.....	13
Lärdomar från olika nollvisioner i Sverige	14
Trafiksäkerhet.....	14
Brandsäkerhet.....	21
Nollvisionen för patientsäkerhet.....	24
Nollvisionen mot suicid.....	28
Nollvisionen för dödliga händelser på arbetsplatsen.....	31
Lokal nivå - Exemplet hemlöshet.....	34
Sammanfattande perspektiv	36
Att styra med hjälp av en nollvision.....	36
2. Våld i nära relationer	38
Omfattningen av våld i nära relationer.....	38
Riskfaktorer.....	40
Våldet orsakar omfattande kostnader.....	42
3. Nollvision som arbetssätt - möjligheter och utmaningar	43
Vilka möjligheter finns med att använda nollvision som arbetssätt?.....	43
Vilka utmaningar finns det med att använda nollvision som arbetssätt?.....	46
Vad bör beaktas i en etablering av en nollvision för våld i nära relationer?	49
Fokus på det dödliga och allvarligt skadliga våldet.....	49
Skapa bred politisk enighet och långsiktighet i arbetet.....	50
Utred en lämplig organisationsstruktur och tillse att resurser finns.....	50
Motverka felbarhet i systemet.....	51
Behovet av en utpekat systemledare som tar ett aktivt ledarskap.....	51
Förankra att aktörerna har samma problem- och målbild.....	52
Undanröj hinder för att genomföra nollvisionen.....	52
Arbetet behöver vara kunskapsbaserat och följas upp.....	53
Rekommendationer	55
Åtgärder för hur en nollvision kan utformas.....	55
Aktiviteter inom en nollvision.....	55
Referenser	58

FÖRORD

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett samhällsproblem, ett folkhälsoproblem och ett ojämställdhetsproblem. Ett liv utan våld är en grundläggande mänsklig rättighet, men trots det är våldet en del av många vuxna och barns verklighet. Under de senaste åren har omkring 15 kvinnor och knappt tre män per år mördats av någon de haft en relation med. I de flesta fall av allvarligt skadligt och dödligt våld är det pappa som dödar mamma. Det dödliga våldet drabbar barnets hela livssituation och påverkar också offrens och förövarnas övriga anhöriga och sociala nätverk.

År 2023 beslutade riksdagen att föreslå för regeringen att införa en nollvision för våld i nära relationer. Avsikten var att tydliggöra att alla samhällsaktörer har ett ansvar att förebygga och förhindra förekomsten av det allvarligt skadliga och dödliga våldet i nära relationer. Mot bakgrund av riksdagens tillkännagivande gav regeringen Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att göra en förstudie om en nollvision för våld i nära relationer. I denna rapport presenteras resultaten av förstudien. Rapporten visar att det finns flera möjligheter med att införa en nollvision som arbetssätt och styrmodell, men också utmaningar som behöver beaktas om arbetet ska bli framgångsrikt och en nollvision ska få önskad genomslagskraft. Jämställdhetsmyndigheten rekommenderar att regeringen formulerar ett uppdrag att ta fram ett förslag till hur en nollvision för våld i nära relation kan utformas och hur arbetet med att genomföra den ska organiseras.

Myndighetens förhoppning är att denna redogörelse ska utgöra ett viktigt underlag för en eventuell etablering av en nollvision för våld i nära relationer. Det finns en bred politisk enighet kring att mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är en prioriterad fråga. En nollvision för våld i nära relationer kan, om den är väl genomförd, bidra till att minska det allvarligt skadliga och dödliga våldet mot närstående i Sverige.

Lena Ag
Generaldirektör
Februari 2024

SAMMANFATTNING

Jämställdhetsmyndigheten har fått i uppdrag att göra en förstudie om en nollvision för våld i nära relationer, mot bakgrund av riksdagens tillkännagivande om att införa en nollvision för våld i nära relationer (rskr. 2022/23:166, bet. 2022/23:AU7). Studien analyserar och bedömer lärdomar från arbetet med andra nollvisioner. Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall har också beaktats. Studien innehåller rekommendationer om hur åtgärder för en nollvision kan utformas. Denna rapport redovisar förstudiens resultat.

Nollvisioner för komplicerade och svårösta samhällsproblem

En nollvision används ofta när ett samhällsproblem visar sig komplicerat och svåröst och där tidigare lösningarna inte fungerat. Syftet med en nollvision är att ge inspiration till förändring och att få både verksamhet och medborgare att tänka i nya banor rörande metoder och perspektiv. Det som utmärker en nollvision är att den grundas på ett etiskt ställningstagande. Nollvisioner bygger också på ett systembaserat perspektiv som innebär att ansvaret för nollvisionens genomförande är delat mellan relevanta aktörer inom det aktuella politikområdet. Tidigare policy lade ansvaret på den så kallade mänskliga faktorn – att det är individens ansvar att en olycka inträffar. Nollvisionen fokuserar i stället på det delade ansvaret samt att det finns ett särskilt ansvar hos involverade samhällsaktörer. En ytterligare beståndsdel är att arbetet ska vila på solid och systematiskt insamlad data.

Lärdomar visar på vikten av en gemensam problem- och målbild

Rapporten beskriver fem olika nollvisioner på nationell nivå i Sverige och en lokal nollvision som nyligen etablerats i en kommun. Rapporten visar att de olika nollvisionsprogrammen i sin etablering var mycket olika i sin struktur och praktiska genomförbarhet, vilket har påverkat möjligheterna att nå de uppsatta målen. Nollvisionen för trafiksäkerhet har etablerat ett långsiktigt arbetssätt och styrningsperspektiv som tagit många år att förverkliga. Övriga nollvisioner har inte kommit lika långt. Nollvisionen inom suicid infördes trots att det fanns ett stort motstånd inom hälso- och sjukvårdssektorn. Förstudien visar att nollvisionernas effektivitet och trovärdighet undermineras av att inte ha en gemensam problem- och målbild eller gemensam plan kring de insatser som ska genomföras. De främsta utmaningarna att använda nollvision som arbetssätt är dels att hitta en fungerande organisation för det delade ansvaret, dels att upprätthålla den politiska viljan att fortsätta det långsiktiga åtagandet.

En nollvision bör fokusera på det dödliga och allvarligt skadliga våldet i nära relationer

Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att det finns skäl att inrikta en nollvision på det dödliga och allvarligt skadliga våldet i nära relationer. Detta våld är förknippat med stort personligt lidande och drabbar även anhöriga. Trots stora satsningar på kvinnofrid och våld i nära relationer så har endast en viss minskning av dödsfallen skett under senare år. Detta talar för att en nollvision skulle kunna fylla en viktig funktion för att kraftsamla mot det dödliga våldet.

Möjligheter och utmaningar med nollvision som arbetssätt

En möjlighet med att använda nollvision som arbetssätt och styrmodell, är att den bidrar med ett holistiskt och sammanhängande policyprogram. Om alla aktörer inom och utanför ett politikområde är överens om att det finns ett allvarligt samhällsproblem där de hittills använda metoderna och åtgärderna inte räckt till så kan en nollvision vara ett sätt att kraftsamla kring nollvisionen som ett nytt arbetssätt. En nollvision kan också bidra till att involverade aktörer ser sin roll och ansvar i frågan, och tydliggöra aktörernas ansvar för ett samhälle där ingen utsätts för dödligt och allvarligt skadligt våld av närstående. Erfarenheterna från arbetet med andra nollvisioner visar att en nollvision kan öka engagemanget för att uppfylla nollvisionen hos yrkesverksamma. För att detta ska ske krävs en tydlig styrning och ledning på området och att verksamhetsledare på såväl nationell som regional och lokal nivå ger arbetet med nollvisionen tydlig prioritet.

Det finns också ett antal utmaningar med att använda nollvision som arbetssätt. Erfarenheter från andra nollvisioner visar exempelvis att bristen på tydliga resultat kan skapa frustration och kritik, samt leda till att visionen ifrågasätts. Att enbart använda begreppet nollvision som en slogan för att ge kraft och inspiration till ett allvarligt samhällsproblem riskerar att underminera nollvisionen som arbetssätt.

Flera faktorer bör beaktas i en nollvision för våld i nära relationer

Det finns goda möjligheter att använda nollvision som arbetssätt och styrmodell för våld i nära relationer, men det finns ett antal utmaningar och faktorer som behöver beaktas för att en nollvision ska få tänkt genomslag.

Krävs bred politisk enighet och långsiktighet i arbetet

Det behövs en bred politisk enighet bakom förslaget. En samsyn ger arbetet långsiktighet och möjlighet till framförhållning bland involverade myndigheter. Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall har visat på återkommande brister i samhällets skyddsnet. En nollvision kan bidra till att komma till rätta med denna typ av brister i systemet och till att tydliggöra samhällets ansvar för att förebygga och förhindra att våldsbrott sker.

När det gäller politiska prioriteringar spelar även ekonomiska satsningar en avgörande roll. Flera jämförande analyser betonar att det lagts betydligt mer resurser på att uppnå nollvisionen för trafiksäkerhet än för att uppnå nollvisionen mot suicid, vilket har haft betydelse för visionernas måluppfyllnad.

Kontinuerligt arbete med indikatorer för förlöpande uppföljning

Arbetet med tidigare nollvisioner visar att det är avgörande att någon aktör har särskilt ansvar att styra, leda och samordna implementeringen av nollvisionen. Det är också angeläget att förankra att de involverade aktörerna inom området har samma problem- och målbild samt etiskt förhållningssätt.

Lärdomarna från flera av de nollvisionsområden som nämns i denna rapport baseras på ett kontinuerligt arbete med indikatorer. Dessa indikatorer är centrala för att kunna mäta progression. Förutom att inkludera indikatorer som mäter förekomsten av dödligt och allvarligt skadligt våld bör indikatorer som mäter verksamhetsutveckling inkluderas i nollvisionen. Erfarenheterna från tidigare nollvisioner visar att det krävs uthållighet i

arbetet med att mäta progression. Det mäts inte enbart i siffror, utan måste också innehålla kvalitativa mål.

Utformningen och en lämplig organisationsstruktur behöver utredas vidare

Jämställdhetsmyndigheten föreslår att regeringen ger lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett förslag till en nollvision med en målstruktur och förslag på hur arbetet med nollvisionen ska följas upp. I uppdraget bör bland annat ingå att utreda de organisatoriska förutsättningarna för att införa en nollvision för våld i nära relationer och ta fram förslag på hur en organisationsstruktur kan utformas. Till exempel föreslå en eller flera huvudansvariga myndigheter som kan leda och driva arbetet med nollvisionen framåt. Utredningen bör även lämna förslag på en målformulering samt identifiera tänkbara indikatorer på området.

Det kan även finnas behov av att klargöra hur det jämställdhetspolitiska delmålet *att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*, och en nollvision i nära relationer ska förstås i relation till varandra samt hur målsättningarna ska komplettera varandra på bästa sätt. Det bör även utredas om en nollvision för våld i nära relationer ska bli en åtgärd under det sjätte delmålet.

Det finns ett antal utvecklingsområden där det finns behov av att stärka det befintliga arbetet med våld i nära relationer för att uppnå målet om att minska antalet döda och allvarligt skadade. Dessa är bland annat förstärkt upptäckt av våldsutsatthet, förbättrade riskbedömningar och förbättrad samverkan för att förebygga våld.

INLEDNING

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett allvarligt och omfattande samhällsproblem. Våldet orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande och kan få allvarliga fysiska och psykiska konsekvenser för de utsatta. Våldet drabbar också närstående. Utöver det mänskliga lidandet innebär våldet även stora samhällskostnader för bland annat hälso- och sjukvården och rättsväsendet.

Trots att ett stort antal åtgärder vidtagits under senare år har det allvarligt skadliga och dödliga våldet legat på relativt konstanta nivåer sedan början av 2000-talet. Det krävs en kraftsamling för att stärka arbetet med att förebygga och upptäcka våldet samt ge stöd och skydd till barn och vuxna som utsatts för våld av en närstående. Riksdagen beslutade 2023 att införa en nollvision för våld i nära relationer. En nollvision kan enligt riksdagen ge en signal om att frågan om våld i nära relationer är politiskt prioriterad och leda till en kraftsamling inom samhällets samtliga sektorer. En nollvision kan också bidra till att höja den generella kunskapsnivån och till att minska stigmatisering.

Nollvisioner som arbetssätt och styrmodell har använts inom ett antal områden i Sverige såsom trafiksäkerhet, brandsäkerhet, patientsäkerhet, suicid och dödliga händelser på arbetsplatsen. En nollvision etableras i regel för särskilt komplexa problem där det varit svårt att vända en negativ trend och där det behövs en kraftsamling. Det kan också handla om att tidigare lösningar inte fungerat. Termen nollvision har kommit att förknippas med både en tydlig etisk grundsyn och specifika arbetssätt. Erfarenheterna från arbetet med tidigare nollvisioner visar att det finns både möjligheter och risker med att använda visioner som verktyg för förändring. Om nollvisionspolicyn brister vad gäller problemdefinition och uppföljning, eller saknar grundläggande verktyg för förändring, riskerar detta att påverka förtroendet för nollvisioner generellt. Det som legitimerar termen nollvision är att det finns en visionär bild som kan inspirera och bejaka viktiga samhällsvärderingar i kombination med en trovärdig struktur för systematisk styrning mot denna vision.

Uppdrag och genomförande

Jämställdhetsmyndigheten presenterar i denna rapport den förstudie om en nollvision för våld i nära relationer som genomförts på uppdrag av regeringen. Bakgrunden till uppdraget är tillkännagivandet av riksdagen 2023.

Förstudien fokuserar, i enighet med uppdraget, på lärdomar från arbetet med andra nollvisioner, särskilt med fokus på erfarenheter av nollvisioner som styrmedel. I rapporten belyser vi totalt fem nationella nollvisioner och ett exempel på en lokal nollvision. Mot bakgrund av de sammanfattande slutsatserna resonerar vi kring möjligheter och utmaningar med att använda nollvision som arbetssätt och styrmodell. Jämställdhetsmyndigheten har inom ramen för uppdragets korta tidsram inte kunnat föreslå en organisationsmodell för en nollvision. Detta kräver enligt vår bedömning ett fördjupat uppdrag där nollvisionens olika delar, som huvudmannaskap, uppföljning, samordningsorgan, gemensam kunskapsdatabas, indikatorer och målformulering, utreds noggrant. I våra rekommendationer förslår vi hur ett sådant uppdrag kan utformas.

I rapporten har Ann-Catrin Kristianssen, lektor i statsvetenskap vid Örebro universitet och Malin Forsell, konsult, bidragit med kunskapsunderlag. Jämställdhetsmyndigheten har inom ramen för uppdraget konsulterat experter på Polismyndigheten, Polisregion Mitt, Kriminalvården, Socialstyrelsen, VKV Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer samt den statliga utredningen om en stärkt styrning av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck (2023:4). Vi har även konsulterat ett antal experter på svenska nollvisioner som bidragit med viktig kunskap till förstudien.

I enighet med uppdraget ska Jämställdhetsmyndigheten i genomförandet av förstudien beakta Socialstyrelsen utredningar om vissa skador och dödsfall. Detta har vi gjort dels genom att i vår analys resonera kring utredningarnas resultat och åtgärdsförslag, dels genom att vi konsulterat ansvariga utredare på Socialstyrelsen.

Läsanvisningar

Rapporten är indelad i tre delar. Den första delen "Introduktion – nollvision som arbetsätt och styrmodell" beskriver arbetet med fem nationella nollvisioner och ett lokalt exempel och tar upp vilken styrmodell som använts samt vilka lärdomar som kan dras från dessa nollvisioner. Rapportens andra del "Våld i nära relationer" innehåller en beskrivning och definition av våld i nära relationer. Denna del syftar till att ge en kort introduktion till problemets omfattning i Sverige, samt en redogörelse över kända riskfaktorer. Rapportens tredje del "Nollvision som arbetsätt – möjligheter och utmaningar" reflekterar över möjligheter och utmaningar med att använda nollvision som styrmedel och arbetsätt. Vi resonerar kring potentiella fördelar och nackdelar i relation till det som lyfts fram i rapportens andra del om området våld i nära relationer. Därefter följer en diskussion om vilka aspekter som behöver beaktas vid en eventuell etablering av en nollvision för våld i nära relationer. Avslutningsvis presenteras rapportens rekommendationer.

1. INTRODUKTION – NOLLVISION SOM ARBETSSÄTT OCH STYRMODELL

Visionsstyrning

Det är allt vanligare att använda visioner som ett hjälpmedel för styrning av offentlig verksamhet. Forskningen om visionsstyrning visar att en vision innehåller ett primärt huvudbudskap för att inspirera och ge stöd till en satsning eller kraftsamling inom ett visst område. Greppet har använts länge men har inte alltid kallats just vision. Ett tidigare vanligt uttryck var uppdragsbudskap eller "mission statements".¹ Oavsett begrepp så finns både möjligheter och utmaningar med att utgå från en vision för att förändra ett existerande system eller som hjälp för att lösa ett samhällsproblem. Syftet med en vision är att ge inspiration till förändring och att få både verksamhet och medborgare att tänka i nya banor rörande metoder och perspektiv.² En vision består oftast av en mening eller två och behöver utvecklas i text för att kopplas till mer konkreta åtgärder. Det ger en flexibilitet för ansvariga aktörer att anpassa visionen till sitt sammanhang.³ Tanken med en vision är att den ska hålla över tid och ha ett huvudbudskap med en bild av hur den ideala framtiden ser ut. Utmaningen med visionsstyrning är att budskapet är väldigt brett och risken är att det enbart blir fina ord på papper. Om visionen inte kompletteras med konkreta metoder och åtgärder så kan visionen fortfarande inspirera, men kommer inte nödvändigtvis att leda till det avsedda resultatet. Vidare så tenderar visioner att vara exkluderande snarare än inkluderande på grund av ett fokus på att nå ett specifikt mål. Alternativa visioner eller budskap för att nå ett annat eller samma mål blir exkluderade i narrativet kopplad till den utvalda visionen.⁴ Å andra sidan måste visionen också vara inkluderande nog för att kunna tolkas och implementeras på ett sätt som passar så många sektorer och aktörer som möjligt. Detta innebär att en vision behöver vara både fokuserad och exklusiv för att effektivt kunna nå de uppsatta målen men samtidigt också tillräckligt inkluderande för att kunna övertyga och involvera så många relevanta aspekter och aktörer som möjligt. Det måste dessutom finnas övertygade aktörer som driver förändringsprocessen och problemet som ska lösas behöver vara väldefinierat och av sådan art att det kräver ett långsiktigt visionärt perspektiv. Avslutningsvis beror en visions användbarhet och effektivitet på dess omfattning – att nå längre än vad tidigare arbetssätt gjorde, dess möjlighet att fungera holistiskt för ett helt system, dess problemformulering, dess beskrivning av vilka värden som är hotade i det nuvarande systemet, och dess inkludering av ett ramverk för målstyrning och övervakning av framsteg. En vision kan alltså ses som en process, som innehåll, och i form av resultat.⁵

¹ Weiss, Janet A. & Piderit, Sandy Kristin (1999) 'The Value of Mission Statements in Public Agencies', *Journal of Public Administration Research and Theory*, 9(2):193-223.

² Tamm Hallström, K., & Grafström, M. (2016). *Visioner som demokratiskt förändringsverktyg?* Handelshögskolan i Stockholm Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor (Score). Decode 2016:4.

³³ Gioia, D. A., Nag, R., och Corley, K. G. (2012), "Visionary ambiguity and strategic change: The virtue of vagueness in launching major organizational change". *Journal of Management Inquiry*. 21(4), 364-375.

⁴ Dignum, Marloes; Correlje, Aad; Groenleer, Martin & Scholten, Daniel (2018) 'Governing through visions: Evaluating the performativity of the European gas target models', *Energy Research & Social Science*, Vol. 35:193-204.

⁵ Ibid.

Vad är en nollvision?

I Sverige är vi mest bekanta med termen nollvision i relation till den nollvision som antogs för trafiksäkerhet år 1997.⁶ Att antalet döda och allvarligt skadade i trafiken därefter minskat över åren har inspirerat till införandet av nollvisioner för fler allvarliga samhällsproblem på både nationell och lokal nivå.⁷ En nollvision etableras i regel för särskilt komplexa problem där det varit svårt att vända en negativ trend och där det behövs en kraftsamling. Nollvisioner kan också relateras till ett bredare säkerhetsperspektiv och andra metoder för förbättringar.⁸ För att definiera vad en nollvisionspolicy kan vara så är det rimligt att ta avstamp i hur nollvisionen inom trafiksäkerhetsområdet utvecklats över åren men även i hur nollvisionspolicier har etablerats inom andra områden.

Termen nollvision har kommit att förknippas med både en tydlig etisk grundsyn och specifika arbetssätt. Användandet av en nollvision brukar kopplas till ett systembaserat arbetssätt som utgår från att delarna i ett system inte kan tolkas var och en för sig utan de hänger ihop och påverkar varandra. Tidigare var forskningen om ett systembaserat arbetssätt mer teknologiskt inriktad medan det idag inkluderar även övergripande styrnings- och sociala perspektiv.⁹ Följande perspektiv är centrala då en nollvision används som arbetssätt:

- För det första så grundas en nollvision på ett etiskt ställningstagande att det inte är acceptabelt att människor far så illa på grund av systemets utformning att de dör, skadas allvarligt eller på annat sätt utsätts för stort lidande.
- För det andra så utgår en nollvision från att människan gör misstag och att det aldrig går att helt utbilda eller informera bort misstag. Därför måste systemet rörande det aktuella politikområdet utformas på ett sådant sätt att människans misstag inte leder till dödsfall eller allvarlig skada – ett så kallat förlåtande system.
- Det systembaserade perspektivet innebär för det tredje att ansvaret för problemet i sig och nollvisionens genomförande är delat mellan alla relevanta aktörer inom det aktuella politikområdet. Dock faller det slutliga ansvaret alltid tillbaka på systemutformaren. Även om ansvaret är delat så visar forskning om nollvisionen och styrning att det är centralt att det finns en ledande aktör med ansvar att driva och fördela arbetet med en nollvision.¹⁰ Det delade ansvaret leder till att arbetet behöver samordnas mellan de aktuella aktörerna varför samverkan är centralt i ett nollvisionsarbete.

⁶ Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137, Sveriges riksdags Trafikutskottet (1997) Trafikutskottets protokoll, 1997/98:TU4. Belin, M., Vedung, E., Tillgren, P., (2012) Vision Zero – a road safety policy innovation. *Int. J. Injury Control Saf. Promotion* 19 (2), 171–179.; Belin, M., Tillgren, P., (2012) Vision Zero. How a policy innovation is dashed by interest conflicts, but may prevail in the end. *Scand. J. Public Administration* 16 (3), 83–102.

⁷ Kristianssen, A., Andersson, R., Belin, M. & Nilsen, P. (2018) 'Swedish Vision Zero policies for safety: A comparative policy content analysis. *Safety Science*, 103, 260-269.

⁸ Hansson, Sven Ove (2018) 'Improvement Principles', *Journal of Safety Research*, Vol. 69:33-41.

⁹ Larsson, Peter; Dekker, Sidney W. A. & Tingvall, Claes (2010) 'The need for a systems theory approach to road safety' *Safety Science* 48 (1167-1174).

Leveson, N.G., 2004. A new accident model for engineering safer systems. *Safety Science* 42 (4), 237–270.

¹⁰ Kristianssen, A. (2022) 'Establishing Vision Zero in New York City: The Story of a Pioneer' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.; Hysing, Erik (2019) 'Responsibilization – The case of road safety governance', *Regulation and Governance*. Pp: 1-14.

- En fjärde beståndsdel är att arbetet med en nollvision ska vila på solid och systematiskt insamlad data. Exempelvis så redovisas varje år ett antal indikatorer inom trafiksäkerhetsområdet för att öppet och transparent visa på trender och fortsatta utvecklingsbehov. Det är viktigt att dessa indikatorer rör de mest centrala faktorerna för att arbeta med problemet i fråga. Ett annat centralt datamaterial är de kraschutredningar som görs vid dödsfall och allvarliga skador i trafiken.
- För det femte så är en central del av nollvisionsarbetet att konkreta åtgärder baseras på evidens, ett vetenskapligt förhållningssätt och konkreta forskningsresultat.
- En nollvision behöver slutligen vara ett långsiktigt åtagande. Att identifiera centrala aktörer i ett system, att hitta en gemensam problem- och målbild, att konstruera åtgärder utifrån kunskap, och att genomföra dessa tar tid och behöver ta tid för att effektivt kunna rama in ett komplicerat problem.



Figur 1: En nollvisions beståndsdelar

Kritik mot nollvision som arbetssätt

Även om nollvisionsarbete inspirerar och sprider sig till andra länder och andra sektorer i samhället så finns också kritik mot arbetssättet. För att sammanfatta den kritiken, som främst utvecklats i relation till nollvisionen för trafiksäkerhet, så är det vanligaste argumentet att det är ett orealistiskt och oprecist mål, att det blir för stor fokus på siffror och indikatorer, och att det dämpar diskussionen om andra lösningar. Det finns också alternativa etiska perspektiv på liv och död, bland annat rörande den individuella friheten och det individuella risktagandet. Det finns också en risk att det blir en konkurrens mellan olika samhällsproblem och att nollvisioner införs utan att säkerheten blir högre. En annan kritik är att en nollvision skapar ett paternalistiskt och överbeskyddande system som kan leda till att väganvändare blir mer oaktsamma. Ett alltför stort fokus på ett snävt säkerhetsperspektiv kan leda till att andra konsekvenser av allvarliga händelser kommer i skymundan. Ytterligare ett perspektiv är att en nollvision kan uppfattas som ett projekt ämnat för höginkomstländer och som inte heller är anpassat för mer sociala frågor.¹¹ För varje kritisk punkt går det förstås att hitta motargument. Kritiken i sig är fragmenterad där viss kritik riktas mot enstaka delar i specifika nollvisioner och annan kritik baseras på en bredare analys av nollperspektivet. Samtidigt är de kritiska punkterna viktiga att ta lärdom av för de sektorer som utreder om nollvision kan vara ett lämpligt arbetssätt.

¹¹ För en sammanställning av kritik se exempelvis Abebe, Henok Girma; Hansson, Sven Ove; & Edvardsson Björnberg, Karin (2022) 'Arguments against Vision Zero' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy. Springer; Abebe, Henok Girma; Hansson, Sven Ove; & Edvardsson Björnberg, Karin (2022) 'Arguments against Vision Zero' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy. Springer; Ekelund, M. (1999) Varning – Livet Kan Leda till Döden! Timbro, Stockholm. Rosencrantz, H., Edvardsson, K. & Hansson, S. (2007) 'Vision Zero – Is it irrational?', Transportation Research Part A, 41(6):559-567.

LÄRDOMAR FRÅN OLIKA NOLLVISIONER I SVERIGE

Följande genomgång ger en överblick av fem olika nollvisioner på nationell nivå i Sverige och ett exempel på en nollvision som just nu etableras i en svensk kommun. Genomgången visar att varje politikområde är unik, men det finns gemensamma utmaningar. Den nollvision som introducerats inom varje område har tagit olika vägar och har idag olika tyngd inom de aktuella områdena. Processen med att introducera och utveckla en nollvision kan dock bistå med en rad olika lärdomar för de aktörer som utreder om en nollvision kan fungera som arbetsätt.

Trafiksäkerhet

Som konstaterats så har nollvisionen för trafiksäkerhet varit en pionjär i etableringen av ett systemövergripande policyprogram för att minska antalet döda och allvarligt skadade, i detta fall i trafiken.¹² Beslutet om att införa en nollvision för trafiksäkerhet år 1997 baserades på år av diskussioner och framtagna underlag och sedan dess har olika regeringar förnyat åtagandet, såsom exempelvis genom propositionen ”Fortsatt arbete för säker vägtrafik”¹³ och år 2016 då den sittande Socialdemokratiska och Miljöpartiska regeringen beslutade om en nystart för nollvisionen¹⁴ då också beslut fattades om att Trafikverket ska leda arbetet med nollvisionen.¹⁵ I Sverige har trafiksäkerhetsarbetet främst hanterats inom transportsektorn medan det globala arbetet idag inriktas mer och mer mot global folkhälsa (se exempelvis Kristianssen, 2022a). Efter sammanslagningen av olika transportrelaterade myndigheter år 2010 så har Trafikverket idag ett övergripande ansvar att implementera och utveckla nollvisionen men andra aktörer, såsom Transportstyrelsen, Näringsdepartementet, bilindustrin, försäkringsaktörer, civilsamhällsaktörer, med flera, har också centrala roller.

Problem och mål

Nollvisionen lyder ”Ingen ska dödas eller skadas allvarligt till följd av trafikolyckor inom vägtransportssystemet”¹⁶ och antogs genom ett beslut i Sveriges riksdag år 1997.¹⁷ Tidigare har det funnits en föreställning om att det finns en gräns för hur mycket säkerhet

¹² Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137, Sveriges riksdags Trafikutskott (1997) Trafikutskottets protokoll, 1997/98:TU4. Belin, M., Vedung, E., Tillgren, P., (2012) Vision Zero – a road safety policy innovation. *Int.*

J. Injury Control Saf. Promotion 19 (2), 171–179.; Belin, M., Tillgren, P., (2012) Vision Zero. How a policy innovation is dashed by interest conflicts, but may prevail in the end. *Scand. J. Public Administration* 16 (3), 83–102.

¹³ Regeringens proposition 2004:2003/04:160, *Fortsatt arbete för en säker vägtrafik*.

¹⁴ Sveriges Regering (2016e) Uppdrag att leda övergripande samverkan i trafiksäkerhetsarbetet för vägtrafik. N2016/05493/TS.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137.

¹⁷ Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137, Sveriges riksdags Trafikutskott (1997) Trafikutskottets protokoll, 1997/98:TU4. Belin, M., Vedung, E., Tillgren, P., (2012) Vision Zero – a road safety policy innovation. *Int. J. Injury Control Saf. Promotion* 19 (2), 171–179.; Belin, M., Tillgren, P., (2012) Vision Zero. How a policy innovation is dashed by interest conflicts, but may prevail in the end. *Scand. J. Public Administration* 16 (3), 83–102.

får kosta. Med andra ord att det finns ett pris bestående av ett visst antal döda och allvarligt skadade som samhället måste betala för mobilitet definierat av den punkt då kostnaden överstiger vinsten.¹⁸ Nollvisionens mål är i stället att helt eliminera antalet döda och allvarligt skadade på sikt. För detta används både så kallade effektmål och etappmål. År 2009 antog Sveriges riksdag en proposition från regeringen¹⁹ om att antalet döda i vägtrafiken skulle halveras till år 2020 och att antalet allvarligt skadade skulle minska med en fjärdedel.²⁰ Det nuvarande etappmålet är att halvera antalet döda till år 2030 och minska antalet allvarligt skadade med 25 procent²¹ och planer håller på att upprättas för etappmål även längre fram.²²

Nollvisionen bygger på vetenskapliga teorier om människans tolerans vid krockvåld, på ett etiskt förhållningssätt, samt på en specifik styrnings- och implementeringsmodell. Den vetenskapliga grunden till nollvisionen ger en kontinuerlig vägledning till hur antalet döda och allvarligt skadade ska minska över tid. Etableringen av nollvisionen har beskrivits som ett paradigmskifte inom trafiksäkerhetspolicy.²³ De centrala förändringarna jämfört med tidigare trafiksäkerhetspolicy rör bland annat ansvar och problembeskrivning.²⁴ Tidigare policy lade ansvaret på den så kallade mänskliga faktorn – att det är individens ansvar att en olycka inträffar. Nollvisionen fokuserar i stället på det delade ansvaret samt att det finns ett särskilt ansvar hos systemutformarna, vilket inkluderar väghållningsansvar, fordonsutveckling, och så vidare. Nollvisionen bygger på att identifiera och genomföra förebyggande åtgärder för att förhindra dödsfall och allvarliga skador snarare än att undvika olyckor. En sådan förebyggande åtgärd kan vara sänkt hastighet. En krasch kan fortfarande inträffa men den lägre hastigheten medför färre dödsfall och allvarliga skador. Att människor dör och skadas allvarligt är inte acceptabelt ur ett etiskt perspektiv medan förstörd egendom eller infrastruktur kommer i andra hand för att kunna skydda människan från skada. I tidigare modeller för trafiksäkerhetsarbete så sågs olyckor som det centrala problemet. Otaliga undersökningar visade över tid att det är väganvändaren som står för över 90 procent av alla vägtrafikolyckor.²⁵ I nollvisionen för trafiksäkerhet är problemet de dödsfall och allvarliga skador som orsakas av den kinetiska energi som människan utsätts för och som

¹⁸ Se exempelvis Elvik, Rune (1999) 'Can injury prevention efforts go too far? Reflections on some possible implications of Vision Zero for road accident fatalities', *Accident Analysis and Prevention*, 31 (3):265-286; Elvik, R. (2003) How would setting policy priorities according to cost-benefit analyses affect the provision of road safety? *Accident Analysis and Prevention*, 35(4):557-570.

¹⁹ Sveriges Regering (2009) Mål för framtidens resor och transporter. *Prop. 2008/09:93*.

²⁰ Trafikverket (Lindberg et. al.) (2016) *Översyn av etappmål för säkerhet på väg till 2020 och 2030, med en utblick mot 2050*. Stockholm: Trafikverket. Författare: Johan Lindberg, Johan Strandroth, Lars Ekman, Sofia Persson, Therese Malmström. Sveriges riksdag 2015/16:352; Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137,

²¹ Sveriges Regering (2020) Nytt transportpolitiskt etappmål för trafiksäkerhet. Utdrag protokoll.

²² Trafikverket (Lindberg et. al.) (2016) *Översyn av etappmål för säkerhet på väg till 2020 och 2030, med en utblick mot 2050*. Stockholm: Trafikverket. Författare: Johan Lindberg, Johan Strandroth, Lars Ekman, Sofia Persson, Therese Malmström.

²³ Tingvall, Claes & Haworth, Nadine (1999) *Vision Zero - An ethical approach to safety and mobility*. Paper presented to the 6th ITE International Conference Road Safety & Traffic Enforcement: Beyond 2000, Melbourne, 6-7 September 1999; Belin, M., Tillgren, P., (2012) Vision Zero. How a policy innovation is dashed by interest conflicts, but may prevail in the end. *Scand. J. Public Administration* 16 (3), 83-102.

²⁴ Se exempelvis Nihlén Fahlquist, J. (2006) 'Responsibility ascriptions and Vision Zero', *Accident Prevention and Analysis*, 38(6):1113-1118.

²⁵ Evans, L. (2004). *Traffic safety*. Bloomfield, Mich: Science Serving Society.

överstiger människans tolerans för krockvåld.²⁶ Studier visar att 63 procent av alla dödsfall i trafiksystemet beror på felaktigheter och brister i vägtrafikens infrastruktur och fordon.²⁷ Den tidigare tyngdpunkten på väganvändarens ansvar medförde också ett starkt fokus på att det juridiska ansvaret för säkerhet föll på väganvändaren.²⁸ Därför gjordes en stor ansträngning för att träna, informera, reglera, och bevaka människor för att de ska kunna göra och bete sig rätt.²⁹ I nollvisionen har väganvändarens roll skiftat från att kontrolleras av myndigheter till att själv ställa krav på systemets säkerhetsutformning. Därför ligger det yttersta ansvaret på systemutformarna för att designa och underhålla vägtrafiksystemet utan att ta bort det delade ansvar som ligger på alla att visa hänsyn, att använda sin kunskap om regelverket på bästa förmåga, samt i övrigt göra ansvarsfulla bedömningar i trafikmiljön.

Att tolerera ett visst antal döda och allvarligt skadade i transportsystemet accepteras inte i ett nollvisionsperspektiv. Om exempelvis analyser baserade på kostnadseffektivitet ska genomföras måste de justeras för att inkludera det förebyggande arbetet som föreslås i implementeringen av nollvisionen samt nya teknologiska innovationer. En annan central aspekt i nollvisionen för trafiksäkerhet är att systemutformarna måste ta höjd för att människan gör misstag och alltid kommer att göra misstag. Utbildning ger en bra grund men kan inte kompensera för människans återkommande misstag fullt ut. Nollvisionen för trafiksäkerhet grundas därför i kraschutredningar, i evidens och vetenskapliga resultat så att rätt åtgärder vidtas.

Det svenska trafiksäkerhetsarbetet grundas i mer medicinskt inriktad forskning såsom akutsjukvård i dess olika faser. Det finns god kunskap om hur dödsfall och allvarliga skador ska undvikas vid plötsliga händelser som krascher i trafiken både före, under, och efter händelsen. Det finns också mer kunskap om säkrare infrastruktur och säkrare bilar, vilka tillsammans ska mildra krockvåld. Lagstiftning och riktlinjer förbättras också utifrån vad forskning och evidens visar, exempelvis när det gäller hastighetsbegränsningar och tekniska krav.

²⁶ Haddon, W. (1968) 'Changing approach to epidemiology prevention and amelioration of trauma – transition to approaches etiologically rather than descriptively based', *American Journal of Public Health and the Nation's Health*, 58(8), 1431–1438.

²⁷ Stigson, H., Krafft, M., & Tingvall, C. (2008). 'Use of fatal real-life crashes to analyze a safe road transport system model, including the road user, the vehicle, and the road'. *Traffic Injury Prevention*, 9(5), 463–471.

²⁸ Friedland, M.L., Trebilcock, M.J., & Roach, K. (1990). *Regulating traffic safety*. Toronto: University of Toronto Press.

²⁹ Evans, L. (2004). *Traffic safety*. Bloomfield, Mich: Science Serving Society.

Tabell 1 Jämförelse mellan det traditionella sättet att se på trafikskador och nollvisionens sätt att se på trafikskador

	Traditionellt sätt att se på trafikskador	Nollvisionens sätt att se på trafikskador
Grundsyn	Samhällsekonomisk Utilitaristisk ”Säkerhet inom ramen för vad som är lönsamt för samhället”	Etisk Normativ ”Optimering av mobilitet, tillgänglighet och lönsamhet inom ramen för absolut krav på säkerhet”
Huvudproblem	Olyckor	Allvarliga hälsoförluster
Huvudorsak	Beteende ”Människor dör på grund av alkoholpåverkan eller distraktioner”	Farlig rörelseenergi ”Människor dör inte i trafiken av själva alkoholen eller distraktionen utan på grund av den farliga rörelseenergin”
Långsiktigt mål	Minska olyckor så långt det är samhällsekonomiskt lönsamt, ständiga minskningar av olyckor ”Några dödade och allvarligt skadade får vi räkna med”	Skapa ett säkert transportsystem där inga människor dör eller skadas allvarligt ”Varje dödsolycka eller allvarligt skadad är en oacceptabel händelse”
Ytterst ansvarig	Trafikanterna ytterst ansvariga	Systemägarna ytterst ansvariga
Huvudstrategi	Skapa den perfekta trafikanten (beteendeförändring)	Skapa ett säkert system och säkra transportprocesser (systemförändring)
Övergripande typ av åtgärder	Information, regler och övervakning	Systemförbättrande innovationer/åtgärder, samverkan, ansvarstagande och transparens

Källa: Nationella samordnaren för Agenda 2030, 2023.

Åtgärder

Nollvisionens avstamp i aktuell forskning visar vilka åtgärder som är effektiva för att minska antalet döda och allvarligt skadade. Ett centralt exempel är skiftet från rödljus till rondeller.³⁰ Att installera rödljus vid korsningar minskar antalet olyckor och skador men de som inträffar tenderar att vara allvarliga. En rondell ökar risken för incidenter men minskar risken för allvarliga krascher på grund av de lägre hastigheterna. Andra ofta förekommande exempel är så kallade 1+2-vägar och säkerhetskameror. Dessa har

³⁰ Se exempelvis Elvik, Rune & Vaa, T. (Eds.). (2004). *The handbook of road safety measures*. Oxford: Elsevier.

visat sig vara ett kostnadseffektivt sätt att minska antalet döda och allvarligt skadade. En central pelare i trafiksäkerhetsarbetet är den kraschdata som utvärderas och som används för att identifiera återkommande mönster och specifika platser. Arbetet med att förbättra infrastrukturen är central i nollvisionsarbetet. Andra centrala delar i arbetet är att förbättra fordonens säkerhet samt att lagföra överträdelse.

Det utvecklas ständigt nya metoder för trafiksäkerhet och nya teknologiska innovationer skapar nya möjligheter. Det är systemutformarnas ansvar att se till att designa ett modernt och säkert transportsystem och samtidigt ta hänsyn till mobilitet, hållbarhet och tillgänglighet enligt Agenda 2030.

Flera strukturer har utvecklats för att hitta ett effektivt sätt att arbeta med trafiksäkerhet. Trafiksäkerhetsarbetet bedrivs på ett systematiskt och databaserat sätt med utgångspunkt från en målstyrningsmodell. Modellen innebär att man mäter och följer upp ett antal tillstånd i vägtrafiksystemet som har ett verifierat samband med utvecklingen av antalet omkomna och allvarligt skadade. Tillsammans bedöms dessa tillstånd vara nödvändiga för att etappmålet för antalet omkomna och allvarligt skadade år 2030 uppnås. Tillstånden mäts med så kallade trafiksäkerhetsindikatorer, vars värden tagits fram genom en analysmodell som bygger på data från en olycksdatabas (Strada) och djupstudier av dödsolyckor.

Uppföljning sker strukturerat genom en återkommande, årlig process. I början av året sammanställer en analysgrupp en rapport som beskriver trafiksäkerhetsläget i Sverige.³¹ Utvecklingen analyseras i förhållande till uppställda mål och genomförda åtgärder. Rapporten beskriver nuläget i de tio insatsområden som prioriterats och visar inom vilka områden det behöver göras fler insatser för att trafiksäkerhetsmålen ska kunna nås. På så vis ges återkoppling till berörda aktörer.

Det finns ett jämförelsevis gott dataunderlag om olyckor och tillbud, särskilt inom vägtrafikområdet. Det finns validerade datainsamlingsrutiner som kombinerar information från polisen respektive hälso- och sjukvården. Det går förutom att följa långa tidsserier att följa subgrupper, vilket möjliggör prioritering och uppföljning av anpassade åtgärder. Data från olycksdatabasen Strada utgör underlag för uppföljning av nationella etappmål och används som underlag för strategiskt och operativt trafiksäkerhetsarbete för ett stort spektrum av aktörer i samhället. Väghållare kan exempelvis med hjälp av Strada få en bra överblick av var insatser ger störst effekt och därmed minska antalet personskador. *Utredningen om översyn av bestämmelserna om undersökning av olyckor* (SOU 2014:24) fann att Strada har stor betydelse både för utvecklingen av trafiksäkerhetsarbetet i Sverige och som underlag för officiell och annan statistik.³²

Inom vägtrafiken genomförs dessutom djupstudier av dödsolyckor på väg, som i vardagligt tal ibland kallas haveriutredningar. Arbetet med djupstudier regleras i Trafikverkets instruktion. Även djupstudierna utgör ett viktigt underlag i trafiksäkerhetsarbetet och för framtagande av officiell statistik.³³ Samlad information om nykterhet och hastighet går exempelvis inte att finna i några andra olycksdatabaser än i

³¹ Analysgruppen består av analytiker från Transportstyrelsen, Statens väg- och transportforskningsinstitut och Trafikverket.

³² SOU 2014:24. *Olycksregister och djupstudier på transportområdet*. Regeringskansliet.

³³ *Utredningen om översyn av bestämmelserna om undersökning av olyckor* (SOU 2014:24) bedömde dock att spridningen av kunskap från djupstudierna och samverkan med andra aktörer kring djupstudieresultaten skulle kunna utvecklas ytterligare. Exempelvis avseende hur resultatet av djupstudierna kan spridas och tydliggöras på ett bredare sätt.

djupstudierna. Enligt Trafikverket skulle det vara svårt att effektivt styra trafiksäkerhetsarbetet mot särskilda mål utan djupstudierna eftersom det krävs detaljerad kunskap om olyckor för att kunna förutsäga vilka trafiksäkerhetsutmaningar som är aktuella för framtiden. Kunskap från djupstudierna är en av grunderna för flera strategiarbeten inom trafiksäkerhetsområdet. I strategierna identifieras de områden där det finns störst möjlighet att vidta åtgärder för att bidra till trafiksäkerhetsmålen.³⁴ Själva djupstudierna syftar till att förstå om något hade kunnat förhindra att olyckan uppstod eller lindra konsekvenserna av olyckan, genom att få fram vad som hände, varför det hände och vad som kan göra för att det inte ska ske igen. Ett delsyfte är också att signalera allvaret – varje dödsolycka kan ses som en slags systemkollaps och därmed har alla aktörer som har mandat och möjlighet att påverka vägtrafikens utformning och funktion en skyldighet att gemensamt lära sig från händelsen och ta ansvar för att förebygga framtida systemhaverier. Djupstudierna kan utifrån det perspektivet ses som en logisk följd av nollvisionens etiska princip.

Varje vår arrangerar Trafikverket en resultatkonferens där beslutsfattare, företag och organisationer samlas för att ta del av analysresultaten om utvecklingen i relation till mål och genomförda åtgärder. Trafiksäkerhetsutvecklingen följs upp utifrån ett antal verksamhetsnära indikatorer. Det primära syftet med konferensen är att sprida analysresultat som ger ett bra underlag för kommande års trafiksäkerhetsarbete. Det ger också förutsättningar för alla medverkande aktörer att arbeta åt samma håll.

Utifrån analysrapporten och diskussionerna på resultatkonferensen gör ett antal nationella aktörer senare ett gemensamt ställningstagande om vilken inriktning trafiksäkerhetsarbetet ska ha för kommande år. Ställningstagandet är tänkt som en vägledning för alla de aktörer som vill arbeta med trafiksäkerhet. Utifrån analysrapportens resultat kan också varje enskild aktör lättare se vilka åtgärder som de bör prioritera i sin egen organisations verksamhetsplanering.

Styrmodell

Den styrningsmodell som ligger bakom nollvisionen är att flera aktörer ses som ansvariga för systemdesignen. Det rör sig om både politiker, myndigheter, företag, och civilsamhälle och som har olika roller i systemet.³⁵ Risken är dock att denna typ av styrning genom samverkan kan leda till ett fragmenterat styrningssystem. Därför är det viktigt att en aktör har en ledande och drivande roll. Trafikverket har idag denna roll rörande Nollvisionens utveckling. För att effektivt kunna leda genom samverkan behöver det finnas underbyggande strukturer. En metod är att skapa nätverk av aktörer som återkommande ses för att följa upp arbetet. Ett sådant exempel är GNS – Gruppen för Nollvisionen i Samverkan som sammankallas av Trafikverket.³⁶ Studier visar dock att denna typ av nätverk snarare handlar om informationsutbyte än att skapa underlag för

³⁴ SOU 2014:24. *Olycksregister och djupstudier på transportområdet*. Regeringskansliet.

³⁵ Reitan, Therese (2023) *Att styra mot noll. Förverkligandet av nollvisionen i trafiken*. Huddinge: Södertörns Högskola. Research reports 2023:1.

³⁶ Trafikverkets hemsida (2024) Gruppen för nollvisionen i samverkan (GNS). <https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/samarbete-med-branschen/Samarbeten-for-trafiksakerhet/gruppen-for-nollvisionen-i-samverkan-gns/> Hämtad 9 januari 2024.

beslutsfattande eller implementering.³⁷ En av de mest utmanande aspekterna av att använda nollvision som arbetssätt är att hitta en fungerande organisation för det delade ansvaret och att upprätthålla den politiska viljan att fortsätta det långsiktiga åtagandet.³⁸ En annan central metod för att driva arbetet med nollvisionen framåt är målstyrning. Mer konkret innebär detta att ett antal indikatorer arbetats fram, följs upp systematiskt, och presenteras årligen som ett sätt att mäta det övergripande trafiksäkerhetsarbetet. Detta ger en bra bild av arbetet över tid samt ger också möjlighet till feedback till relevanta aktörer som arbetar med eller behöver följa utvecklingen av dessa indikatorer. Exempel på indikatorer inom trafiksäkerhetsområdet är användning av hjälm och säkerhetsbälte.³⁹

Sammanfattningsvis har nollvisionen för trafiksäkerhet blivit ett paket där olika aktörer har olika uppdrag och motiv för att stötta nollvisionsarbetet. Nollvisionen har blivit ett varumärke både nationellt och internationellt. Transportområdet är dock ett föränderligt område, ständigt nya teknologiska innovationer och inkluderingen av trafiksäkerhet i de globala hållbarhetsmålen kan leda till nya utmaningar. Frågan har dock ställts inom forskningen om huruvida den svenska nollvisionen för trafiksäkerhet är tillräckligt flexibel för att förändras i takt med nya utmaningar.⁴⁰

Lärdomar från Nollvisionen för trafiksäkerhet

- Den centrala lärdomen från Nollvisionen för trafiksäkerhet är det långsiktiga och systematiska arbetssätt som vuxit fram sedan Nollvisionen antogs. Det arbetssättet har tagits fram över tid i relation till områdets utveckling och utmaningar oavsett hur den nationella politiska majoriteten sett ut även om olika regeringar har haft lite olika prioriteringar. På så vis kan det argumenteras att en nollvision inte ska vara en ideologisk vattendelare – den etiska grundsynen borde kunna anammas av alla
- En annan lärdom är att det krävs tålamod för att arbeta med svåra samhällsproblem och en nollvision kan inte ses som en kortsiktig lösning eller en ”quick fix”. Det är dock inte självklart att alla nollvisioner får utrymme och tiden att konsolideras på samma sätt som nollvisionen för trafiksäkerhet.
- Att en nollvision får tid att konsolideras kan också innebära att flexibiliteten minskar då processer har en tendens att bli mer trögrikliga över tid. En nollvision behöver också kunna förändras i takt med andra samhällsförändringar.

³⁷ Thoreson, Karin (2018) *Hur fungerar målstyrningen av det svenska trafiksäkerhetsarbetet? En intervjustudie om trafiksäkerhetsarbetets organisation och arbetsprocesser under perioden 2008 – 2017.* Rapport på uppdrag av Trafikverket. VTI.; [Hysing, E. \(2020\) 'Designing collaborative governance that is fit for purpose: theorising policy support and voluntary action for road safety in Sweden'. *Journal of Public Policy*. Vol. 42\(2\): 201-223.](#)

³⁸ Kristianssen, A., Andersson, R., Belin, M. & Nilsen, P. (2018) 'Swedish Vision Zero policies for safety: A comparative policy content analysis. *Safety Science*, 103, 260-269.

³⁹ Trafikverkets hemsida (2024) Samverkan trafiksäkerhetsmål. <https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/samarbete-med-branschen/Samarbeten-for-trafiksakerhet/tillsammans-for-nollvisionen/samverkan-trafiksakerhetsmal/> 9 januari, 2024.

⁴⁰ Reitan, Therese (2023) *Att styra mot noll. Förverkligandet av nollvisionen i trafiken.* Huddinge: Södertörns Högskola. Research reports 2023:1.

- Nollvisionsmodellen i sig och den relativt långa utvecklingstiden är centrala faktorer till varför nollvisionen för trafiksäkerhet också har spridits till andra länder som exempelvis städer i USA⁴¹ och Afrika⁴² samt förespråkas av de centrala internationella organisationerna som exempelvis FN⁴³. I varje fall av etablering av en nollvision sker en översättningsprocess för att anpassa modellen till en specifik kontext. Från dessa processer kan en lärdom dras och det är att centrala beståndsdelar kan gå förlorade i översättningen, såsom exempelvis den etiska utgångspunkten.
- En avslutande lärdom är att ett systemövergripande arbetssätt som bygger på samverkan underlättar för att hitta lösningar för svåra samhällsproblem samtidigt som det ökar risken för fragmentering. Att Trafikverket relativt nyligen fått ett tydligt uppdrag som drivande myndighet kommer förhoppningsvis bidra till att fragmenteringen minskar.

Brandsäkerhet

Nollvisionen för brandsäkerhet lanserades år 2010 av Myndigheten för Samhällsberedskap (MSB) i en ny nationell strategi för brandsäkerhet.⁴⁴ Det hade länge funnits behov av en ny nationell strategi och den uppdatering av lagar och riktlinjer som introducerats tidigare ledde inte till en minskning av antalet döda.⁴⁵ Denna process förde med sig att bredare politiska visioner lades fram av regeringen år 2002⁴⁶, och senare även till Lag om skydd mot olyckor (2003:778). Det huvudsakliga syftet med lagen från 2003 var att förebygga och hantera brand och andra olyckor. Lagen skulle implementeras med respekt för lokala omständigheter och i samverkan mellan olika aktörer. En utvärdering från 2009 (DS 2009:47) visade dock att framstegen uteblev då antalet döda per år inte minskade. Detta ledde till att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap fick i uppdrag att ta fram en ny nationell strategi som bland annat skulle lägga särskilt fokus på sårbara samhällsgrupper.⁴⁷

Problem och mål

Nollvisionen lyder: ”Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand”.⁴⁸ Det huvudsakliga problemet som nollvisionen är ett svar på är att drygt 90 individer omkommer varje år på grund av brand och cirka 1 000 individer skadas allvarligt. En

⁴¹ Kristianssen, A. (2022) 'Establishing Vision Zero in New York City: The Story of a Pioneer' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.

⁴² Abebe, Henok Girma; Hansson, Sven Ove; & Edvardsson Björnberg, Karin (2022) 'Arguments against Vision Zero' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.

⁴³ Kristianssen, A. (2022) 'Towards a paradigm shift? The role of Vision Zero in global road safety policy' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.

⁴⁴ Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2010) *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda. Redovisning av uppdrag. (Fö2009/2196/SSK)*. Stockholm: MSB. Dnr. 2009-14343.

⁴⁵ Sveriges regering (2002) *Reformerad räddningstjänstlagstiftning*. Proposition 2002/03:119.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Sveriges regering (2009) Uppdrag att ta fram en nationell strategi för stärkandet av brandskyddet. FÖ 2009/2196/SSK.

⁴⁸ Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2010) *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda. Redovisning av uppdrag*.

majoritet av bränder med dödlig utgång beror på rökning, mordbrand, eller ugn- eller spisrelaterade incidenter som torrkokning. Det saknas ofta också brandvarnare eller så är de ur funktion. Problemet är inte universellt utan beskrivs som extra allvarligt för sårbara grupper såsom individer över 80 år och individer beroende av olika typer av substanser. Räddningstjänstens uttryckningar har varit relativt konstanta över åren men eftersom samhället består av fler och fler individer över 80 år förväntas problemet öka. När problemet ska ramas in är det också viktigt att titta på faktorer som social status, kulturella aspekter samt kunskap.⁴⁹ Även om nollvisionen och den nationella strategin från år 2010 hade inspirerats av trafiksäkerhetsarbetet så lades ansvaret för problemet i stort på individen och på företag.

”Utgångspunkten för det offentliga åtagandet är att den enskilde, alltså individer och företag, har ett grundläggande ansvar för att skydda liv och egendom och att vidta förebyggande åtgärder. Den enskilde har ett primärt ansvar att skydda sitt liv och sin egendom och att inte förorsaka olyckor. Därför är det i första hand den enskilde som själv ska vidta och bekosta åtgärder i syfte att förhindra olyckor och begränsa sådana skador som kan uppkomma till följd av olyckor. Först om, och när, den enskilde inte själv eller med hjälp av någon annan kan klara av en situation har det allmänna ett ansvar att ingripa”⁵⁰

Även om den nationella strategin är baserad lagstiftning som pekar på individens ansvar finns en tydlig medvetenhet om ett bredare systemperspektiv samt om människans benägenhet att begå misstag. Strategin diskuterar därför också förlåtande miljöer.⁵¹

Åtgärder

Att arbeta mer systembaserat utgjorde en stor utmaning efter etableringen av nollvisionen. En förklaring till detta är att existerande policyer och lagar utgjorde ett hinder för att implementera ett systembaserat arbetssätt och särskilt det delade ansvaret. Detta rör exempelvis Lag om skydd mot olyckor (2003:778) som i sig placerade ansvaret för brandsäkerhet på individen.⁵² Förutom att använda etappmål i arbetet med årliga utvärderingar, så pekade den nationella strategin också ut fyra strategiska områden; kunskap och kommunikation, tekniska lösningar, lokal koordinering och samarbete, samt utvärdering och forskning. För varje område presenterades specifika lösningar såsom genomgång av databaser, ökad samverkan, teknologiska innovationer och liknande. Den nationella strategin tog särskilt fasta på vikten av ett flernivåbaserat

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Kristianssen, A., Andersson, R., Belin, M. & Nilsen, P. (2018) 'Swedish Vision Zero policies for safety: A comparative policy content analysis. *Safety Science*, 103, 260-269.

arbetsätt och kompletterades med mål rörande säkerhet.⁵³ MSB satte också samman ett nationellt samverkansteam från olika sektorer och nivåer med syftet att nå framsteg genom ett brett, mångfacetterat och långsiktigt förebyggande arbete.

En uppdatering av målen i den nationella strategin gjordes år 2021 och etappmålet till år 2030 är att pressa ned antalet döda till under 60 individer per år samt att även minska antalet allvarligt skadade till under 1000 individer. Till det tillkommer även att höja användandet av brandvarnare, handbrandsläckare och brandfilt. Uppdateringen av den nationella strategin ledde till fem nygamla strategiska områden; Stärka särskilt riskutsatta individers brandskydd i hemmiljö, stärka kunskapen att förebygga och agera, öka antalet fungerande brandvarnare, verka för att genomföra en första insats med kort responstid, samt utveckla kunskap genom forskning, lärande och innovation.⁵⁴

Nu när nollvisionen funnits på plats i över tio år så har också kunskapen om brand i relation till människans möjligheter att ta ansvar ökat. Forskning visar att risk för att dö eller allvarligt skadas i brand är relaterat till samhällsgrupp. Exempelvis behöver brandskyddet anpassas till sårbarheten hos äldre. Lösningarna för att undvika brand sågs länge enbart utifrån ett tekniskt perspektiv vilket gjorde att människans generella förmåga att begå misstag förbisågs. Idag vägs sociala faktorer in i lösningarna.⁵⁵

Styrmodell

Strategiområdena i den ursprungliga nationella strategin var inte länkade till ett övergripande systemperspektiv eller gemensam teoretisk ram. Det fanns inte heller någon färdig styrmodell eller arbetsätt, vilket gjorde att trovärdigheten hos nollvisionen som en långsiktig lösning ifrågasattes. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har ansvar för att utvärdera den nationella strategin men implementeringen av brandsäkerhet görs av en mångfald av aktörer. Den lokala nivån är särskilt viktig i implementeringsarbetet. I samband med den nationella strategin från 2010 bildade MSB en samverkansgrupp tillsammans med aktörer som Boverket, Socialstyrelsen, SKR, Migrationsverket, Länsstyrelser och kommuner m.fl. Samverkansgruppen har som uppdrag att samordna, förvalta och utveckla den nationella strategin. Vikten av samverkan betonas även i den uppdaterade strategin från 2021.

Lärdomar från nollvisionen för brand

- Etableringen av en nollvision för brandsäkerhet visar att det är fullt möjligt att lansera en nollvision i ett område som av olika anledningar ännu inte är helt moget för ett systembaserat arbetsätt. Men då krävs att alla hinder för ett sådant arbetsätt identifieras och att lösningar tas fram för att ta bort dessa hinder.
- En annan lärdom är att det underlättar att från början ta fram strategiområden som är baserade i en gemensam mål- och problembild. Med olika problembilder rörande exempelvis ansvar tenderar lösningarna att vara fragmenterade.

⁵³ Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2010) *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda. Redovisning av uppdrag.*

⁵⁴ Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2021) *Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt – Inriktning av den nationella strategin för att stärka brandskyddet för den enskilda människan.*

⁵⁵ Andersson, R. & Gell, T. (2022) 'Vision Zero on Fire Safety' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy.* Springer.

- En tredje lärdom är att tidigt identifiera vilka aktörer som är en del av systemet och vilka som formellt tilldelas ansvar och då underlättar det att ha en gemensam kunskapsram rörande det systembaserade arbetssättet.
- Det krävs avslutningsvis inte nödvändigtvis att beslut om en nollvision tagits av riksdag och regering. En nollvision kan anses etablerad även i nationella riktlinjer och nationella strategier om de centrala aktörerna står bakom och även får mandat att driva processen vidare.

Nollvisionen för patientsäkerhet

År 2008 presenterade en statlig utredning (SOU 2008:117) en översikt av existerande lagar och riktlinjer rörande patientsäkerhet och den huvudsakliga slutsatsen var att de inte räckte till för att garantera patientsäkerhet i hälso- och sjukvårdssystemet.⁵⁶ Underbyggt av forskning och policyer i andra säkerhetsrelaterade politikområden så förespråkade utredningen att ett systembaserat arbetssätt i stället för det existerande arbetssättet som lade fokus på att korrigera misstag. Det huvudsakliga förslaget var att ta beslut om en ny patientsäkerhetslag med det övergripande budskapet att det "...tydligt ska framgå att den som bedriver hälso- och sjukvård är skyldig att vidta alla åtgärder som behövs för att säkerställa att patienter inte ska drabbas av vårdskada...".⁵⁷ Utredningen ledde till en proposition om patientsäkerhet⁵⁸ och till Patientsäkerhetslagen (2010:659), som också innehöll en ansvarsfördelning mellan olika aktörer. År 2011, tog regeringen beslut om att överlämna ett uppdrag till Socialstyrelsen om att ta fram en nationell strategi för patientsäkerhet.⁵⁹ I avvaktan på strategin så slöts en överenskommelse mellan regeringen och SKR och som innehöll en nollvision för patientsäkerhet.⁶⁰ År 2013 presenterade Socialstyrelsen en nationell strategi som innehöll en nollvision.⁶¹ Kritik har sedan dess riktats mot arbetet med patientsäkerhet rörande bland annat samordning och organisation. En annan utmaning som uppmärksammas i ett flertal utredningar är att kvaliteten i vården är ojämlig beroende på vilken region en patient tillhör. Detta beror bland annat på att olika vårdmetoder och tekniker kan tillämpas i olika regioner. Bland annat riktade Riksrevisionen skarp kritik mot det nationella patientsäkerhetsarbetet i en granskning från år 2015 och den huvudsakliga kritiken var att vårdgivarna inte fått tillräckliga förutsättningar att arbeta med patientsäkerhet utifrån Patientsäkerhetslagens intentioner. Bland annat handlade det om resurser, utbildning, granskning, och styrning.⁶²

Som ett komplement till strategin tog Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), tillsammans med regioner och kommuner, år 2015 fram ett ramverk för arbetet med patientsäkerhet baserat på nollvisionen. Fokus för detta arbete låg på tre perspektiv inom hälso- och sjukvårdssystemet;

⁵⁶ Statens Offentliga Utredningar (2008) 'Patientsäkerhet. Vad har gjorts? Vad behöver göras? Betänkande av Patientsäkerhetsutredningen'. *SOU 2008:117*.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Sveriges regering (2009) *Patientsäkerhet och tillsyn*. Proposition 2009/10:210.

⁵⁹ Sveriges regering (2011) *Uppdrag om ett mer samlat patientsäkerhetsarbete*.

⁶⁰ Sveriges regering (2012) *Godkännande av en överenskommelse om förbättrad patientsäkerhet 2013*. Protokoll S2011/11008/FS.

⁶¹ Sveriges regering (2012) *Godkännande av en överenskommelse om förbättrad patientsäkerhet 2013*. Protokoll S2011/11008/FS.

⁶² Socialstyrelsen, (2013)

⁶³ Riksrevisionen, (2015).

- Att vården ska vara patientfokuserad
- Att den ska vara kunskapsbaserad
- Att organisationen ska konstrueras på ett sådant sätt att den skapar förutsättningar för en säker vård.⁶³

År 2020 presenterade Socialstyrelsen en nationell handlingsplan för patientsäkerhet på uppdrag av Regeringen.⁶⁴ I handlingsplanen finns nollvisionen inte med som term för framtida arbetssätt men det finns ett spår av både systemperspektiv och synen på människans misstag. Planen upprepar vikten av att flytta fokus från individens misstag till brister i systemet. Arbetet med patientsäkerhet har efter handlingsplanen tagit delvis nya vägar vilket redogörs för nedan.

Problem och mål

Nollvisionen från år 2013 lyder: ”Nollvisionen är bilden av en framtid där människor inte avlider eller skadas för livet i hälso- och sjukvården eller tandvården.”⁶⁵ Det huvudsakliga problemet som nollvisionen skulle lösa var att drygt 100 000 individer skadas i det svenska hälso- och sjukvårdssystemet årligen, vilket betyder cirka nio procent av alla sjukhusvårdade patienter. Skadorna orsakas i huvudsak av att rutiner inte följs, att rutinerna är av sämre kvalitet, bristande ledarskap, och olikheter mellan olika regioner. Det övergripande ansvaret för att förhindra dödsfall och allvarliga skador till följd av vård ålades hälso- och sjukvårdssystemet i stort. Enligt den nationella strategin var den stora utmaningen det höga antalet patientskador samt att stora regionala skillnader identifierades. Därför förespråkades ett långsiktigt åtagande baserat på ett systemperspektiv.⁶⁶

Målet i handlingsplanen från år 2020 har en ny formulering och lyder: ”Ingen patient ska behöva drabbas av vårdskada” och visionen lyder: ”God och säker vård – överallt och alltid.”⁶⁷ Den problembild som målas upp i handlingsplanen är övervägande densamma som i den tidigare strategin, att över 100 000 patienter skadas i hälso- och sjukvården varje år och att över 50 000 patienter drabbas av förlängd vårdtid på grund av vårdskada.⁶⁸

Åtgärder

Nollvisionen har tydligt hämtat sin inspiration från arbetssättet inom trafiksäkerhetsområdet och skrivs fram utifrån människans möjligheter att hantera skada men också utifrån människans förmåga att begå misstag.

⁶³ Sveriges Kommuner och Regioner (2015) *Nationellt ramverk för patientsäkerhet*. Stockholm: LTAB.

⁶⁴ Socialstyrelsen (2020) Framtagande av nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet Rapportering av regeringsuppdrag S2018/04111/FS (delvis). Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020) *Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.

⁶⁵ Socialstyrelsen, (2013:8).

⁶⁶ Socialstyrelsen, (2013).

⁶⁷ Socialstyrelsen (2020) *Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.

⁶⁸ Socialstyrelsen (2020) Framtagande av nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet Rapportering av regeringsuppdrag S2018/04111/FS (delvis). Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020) *Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.

”Nollvisionen är inte bara en vision utan också ett etiskt förhållningssätt och utgår från att allt ska göras för att förhindra att människor avlider eller skadas allvarligt. Samtidigt som åtgärder ska vidtas för att förhindra vårdskador, måste hälso- och sjukvårdssystemet utformas med hänsyn till insikten om att människor gör misstag och att vårdskador därför inte kan undvikas helt. Den ofelbara människan finns inte.” (Socialstyrelsen, 2013:8).

Den nationella strategin presenterade ett antal effektmål;

- En god patientsäkerhetskultur i vården
- En delaktig patient i sin vård och behandling
- Minskat antal frekventa eller allvarliga vårdskador
- Rätt kompetens vid rätt tillfälle
- Ökad kunskap om effektiva insatser och när dessa ska implementeras ⁶⁹

Dessa effektmål kompletterades en lista på 16 strategiområden där åtgärder ska vidtas. Strategin pekade bland annat ut vikten införa ett systematiskt kvalitets- och utvärderingsarbete. Men för att kunna göra detta är det centralt att identifiera hur ansvaret är fördelat mellan olika aktörer i systemet samt att undersöka relationen mellan säkerhetskultur och de skador som identifieras. En viktig beståndsdel var också att patienter involveras mer i den egna vården, bland annat för att hälso- och sjukvårdssystemet bättre ska kunna ta del av deras erfarenheter. Strategin pekade också ut att det behövs en generell kunskaphöjning rörande patientens rättigheter men även kring vårdskador i stort. I de systematiska utvärderingarna ska riskmönster identifieras för att kunna etablera så effektiva åtgärder som möjligt. Strategin nämner särskilt vikten av att fokusera på sårbara grupper. Strategin pekade också på vikten av att inkludera riskhantering i vårdutbildningar, för nyanställda, och i intern fortbildning. Kompetenser behöver ständigt uppdateras men även metoderna för att arbeta med patientsäkerhet.

Ansvaret för att leda arbetet lades på Socialstyrelsen men huvudansvaret för att implementera åtgärderna låg på varje enskild vårdgivare. Socialstyrelsen skulle särskilt ansvara för att agera koordinator och att ta fram kunskapsunderlag till stöd för vårdgivarna.⁷⁰

Handlingsplanen från 2020 presenterar fem fokusområden;

- Öka kunskap om inträffade vårdskador
- Tillförlitliga och säkra system och processer
- Säker vård här och nu,
- Stärka analys, lärande och utveckling
- Öka riskmedvetenheten och beredskap ⁷¹

⁶⁹ Socialstyrelsen, (2013)

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Socialstyrelsen (2020) Framtagande av nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet Rapportering av regeringsuppdrag S2018/04111/FS (delvis). Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020) *Ågera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Styrmodell

Många aktörer är inblandade i arbetet med patientsäkerhet vilket gör att det är ett komplicerat system att koordinera. Socialstyrelsen har en drivande och koordinerande roll och är ansvarig för att tillhandahålla ett kunskapsunderlag. Vidare spelar Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) en stor roll i att granska anmälningar om vårdskador i relation till Patientsäkerhetslagen, de granskar även hälso- och sjukvårdssystemet i ett bredare perspektiv. Sverige har också ett stort antal privata vårdgivare vilket adderar en viss komplexitet till systemet. Som en åtgärd baserat i handlingsplanen från 2020 bildades ett Nationellt råd för patientsäkerhet. Rådets roll är att dela upp och prioritera mellan åtgärder i handlingsplanen samt att följa upp och revidera handlingsplanen.⁷² Regionernas arbete med patientsäkerhet samordnas av Nationell samverkansgrupp för patientsäkerhet (NSG patientsäkerhet) och i uppdraget ligger också omvärldsbevakning samt bevaka de nationella indikatorerna. Det finns också flera samordningsfunktioner gentemot kommuner samt andra typer av nätverk.⁷³ Det finns mycket forskning om patientsäkerhet för aktörerna inom området att ta del av men mindre om ett nollperspektiv i relation till vårdskador. Patientsäkerhet är ett mycket omfattande område rörande antalet aktörer och nivåer som formellt har olika ansvarsområden rörande arbetet med patientsäkerhet. Dessutom finns tydliga mål om patientinflytande. Detta innebär en stor utmaning för styrningen av området och den nödvändiga förankringen av en nollvision blir särskilt komplicerad.⁷⁴

Lärdomar från nollvisionen och systemperspektivet för patientsäkerhet

- I likhet med nollvisionen för brandsäkerhet så skrevs en nollvision för patientsäkerhet fram utan att aktörerna inom hälso- och sjukvårdssystemet var helt förberedda. I ett system med så många aktörer så underlättar det om alla har en gemensam syn på både problem och lösningar.
- Svårigheten att hitta en tydlig nationell koordinering av området patientsäkerhet hade möjligtvis kunnat underlättas av tydlighet från politiskt håll med ett beslut på högsta politiska nivå.
- Att nollvisionen endast finns med som historiskt begrepp i en nationell handlingsplan kan peka mot en annan inriktning av patientsäkerhetsarbetet. Dock verkar systemperspektivet finnas kvar. Ett råd till de som söker kunskap om nollvisionsarbete är att söka djupare kunskap om detta eventuella skifte och att jämföra motiv, problembild och mål och inte nödvändigtvis termer. Det är dock intressant att notera att målet är bredare än den tidigare definitionen av nollvisionen som fokuserade på dödsfall och allvarliga skador.

⁷² Socialstyrelsens hemsida (2024) Nationellt råd för patientsäkerhet. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/organisation/rad-och-namnder/nationellt-rad-for-patientsakerhet/> Hämtad 9 januari 2024.

⁷³ Socialstyrelsen (2020) Framtagande av nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet Rapportering av regeringsuppdrag S2018/04111/FS (delvis). Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020) *Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.

⁷⁴ Kristianssen, A., Andersson, R., Belin, M. & Nilsson, P. (2018) 'Swedish Vision Zero policies for safety: A comparative policy content analysis. *Safety Science*, 103, 260-269.

Nollvisionen mot suicid

År 2005 gav regeringen i uppdrag åt Socialstyrelsen och dåvarande Statens Folkhälsoinstitut att ta fram ett nationellt program för suicidprevention. Myndigheterna presenterade ett program år 2006 men argumenterade mot införandet av en nollvision för att i stället lägga fokus på behovet av en ny nationell strategi. Regeringen återkom med en proposition för en förnyad hälsopolitik år 2008 och som antogs av Riksdagen⁷⁵. Propositionen innehöll ett förslag på nollvision. Beslutet att anta en nollvision för suicid var inte baserat på ett samstämmigt önskemål från aktörerna inom området. Tvärtom så fanns en argumentation mot en nollvision i det nationella program som togs fram år 2006 av Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut. Myndigheterna ville hellre se tydliga effektmål samt att det övergripande målet skulle vara att minska antalet suicid i samhället. Men det fanns också en diskussion om de etiska premisserna i en nollvision, bland annat rörande individens självbestämmande. ”De etiska problem som är förknippade med suicidprevention går således inte helt att lösa. Därför är det mindre lämpligt att formulera en ”nollvision” för suicid på liknande sätt som det finns en ”nollvision” för dödsfall i vägtrafik. Dock kan man arbeta mot målet att antalet suicid bör minska.”⁷⁶ Fokusområdena för handlingsplanen var i övrigt det förebyggande arbetet, tidiga insatser, individens delaktighet och rättigheter, utsatta grupper, samt ledning, styrning och organisation.⁷⁷ Sedan nollvisionens införande har det pågått en diskussion inom området där det finns både aktörer som stödjer och som är emot införandet av en nollvision. Kritiken mot en etablering av en nollvision var omfattande och en central utmaning var att identifiera och sedan koordinera alla aktörer med tänkbar inverkan på och intresse för att skapa ett gemensamt arbetssätt för suicidprevention.⁷⁸

Det nationella programmet från 2006 och propositionen från 2008 har följts upp av tillsättandet av en nationell samordnare för psykisk hälsa år 2015 (Kommittédirektiv 2015:138) och regeringen initierade arbetet med en handlingsplan för psykisk ohälsa för åren 2016–2020.⁷⁹ Riksrevisionen har granskat arbetet med suicidprevention och i sin rapport från 2021 riktades kritik mot att det suicidpreventiva arbetet inte är tillräckligt effektivt och att fler aktörer behöver involveras. Myndigheter på olika nivåer tar sig an suicidprevention på olika sätt och lagstiftningen pekar delvis på olika saker. Sammanfattningsvis efterlyser Riksrevisionen en nationell strategi där alla relevanta aktörer arbetar tillsammans för att skapa gemensamma utgångspunkter och riktlinjer.⁸⁰

På uppdrag av regeringen har 26 myndigheter tagit fram ett underlag för en nationell strategi för psykisk ohälsa och suicidprevention. Strategin presenterades år 2023.

⁷⁵ Sveriges regering (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Proposition 2007/08:110.

⁷⁶ Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut (2006) *Förslag till nationellt program för suicidprevention – befolkningsinriktade och individinriktade strategier och åtgärdsförslag*.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Se exempelvis Holm & Sahlin, (2009); Tryssel, K. (2018). Läkare kritiska till nollvision för självmord. *Läkartidningen*, 115, E63W.; [Karlsson, P., Helgesson, G., Titelman, D., Sjöstrand, M. & Juth, N. \(2018\) 'Skepticism towards the Swedish vision zero for suicide: interviews with 12 psychiatrists'](#), BMC Medical Ethics, 19:26.

⁷⁹ Sveriges regering (2020) *Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention*.

⁸⁰ Riksrevisionen (2021) *Statens suicidpreventiva arbete – samverkan med verkan?* RiR 2021:26.

Nollvisionen nämns inte som begrepp och term. Däremot kvarstår en stor del av det systemövergripande perspektivet.⁸¹

Problem och mål

Nollvisionen mot suicid som antogs av Riksdagen år 2008 lyder: ”Ingen bör hamna i en sådan utsatt situation att den enda utvägen upplevs vara självmord. Regeringen har som vision att ingen ska behöva ta sitt liv.”⁸² Det huvudsakliga problemet som nollvisionen skulle lösa är att ca 1500 individer avslutar sina liv varje år. Trenden över åren har varit långsamt positiv men stagnerat och antalet suicid har exempelvis ökat bland unga vuxna i åldern 20–29. Det finns också andra oroande trender i relation till samhällsgrupp.⁸³ Suicid beskrivs av många aktörer som en individuell tragedi och som en förlust för samhället. Suicid kan också ha långsiktiga konsekvenser för familjer och vänner, både emotionellt och praktiskt. Fokus har alltför länge också legat på individen och inte på systemet i vilken individen existerar. Det har också präglat vilka förebyggande åtgärder som implementeras. Med nollvisionens införande hoppades regering och riksdag att det preventiva arbetet skulle inriktas mot systemets utformning. Eftersom en individ stöter på många olika livssituationer så är det komplicerat att avgöra varför suicid sker. För många individer är det relaterat till psykisk ohälsa som inte har eller i tillräcklig utsträckning hanterats av vården. För andra kan det relateras till särskilda företeelser såsom mobbning, våld i nära relationer, stress och så vidare. Det kan också röra sig om traumatiska plötsliga händelser eller att en individ på olika sätt övertalas om att suicid är enda utvägen. Idag spelar även sociala medier i roll i detta.

Suicid var länge ansett som ett individuellt problem och en anledning är att varje fall antogs vara unikt och omöjligt att generalisera. Enligt nollvisionen för suicid, som tagit stor inspiration från Nollvisionen för trafiksäkerhet, går det att hitta gemensamma mönster på både individnivå och rörande hinder i systemet. Nollvisionen understryker det förebyggande arbetet och lägger ansvaret på hälso- och sjukvårdssystemet som ska identifiera och stötta personer som riskerar att hamna i en sådan utsatt situation att den enda utvägen för individen är suicid.⁸⁴

Den nya nationella strategin från 2023 visar myndigheternas ambition att delvis göra ett omtag rörande suicid och presenterar en ny vision och ett nytt mål. Den nya visionen lyder: ”Ett samhälle som främjar en god och jämlik psykisk hälsa i hela befolkningen, och där ingen ska behöva hamna i en situation där den enda utvägen upplevs vara suicid”. I strategin finns fyra övergripande mål, varav ett som konkret tar sig an suicidprevention och målet lyder: ”Färre liv förlorade i suicid”.⁸⁵ Dessutom föreslås 7 delmål varav delmål 6 handlar om stärkt suicidpreventivt arbete genom att;

- Minska sociala och ekonomiska riskfaktorer kopplade till suicid,
- Ge säker vård och omsorg vid risk för suicid,
- Samordna insatser vid akuta suicidala händelser,

⁸¹ Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten (2023) *Underlag till nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention Slutredovisning av regeringsuppdrag 2023*.

⁸² Sveriges regering (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Proposition 2007/08:110.

⁸³ Se exempelvis Folkhälsomyndigheten för aktuell data.

⁸⁴ Sveriges regering (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Proposition 2007/08:110.

⁸⁵ Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten (2023) *Underlag till nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention Slutredovisning av regeringsuppdrag 2023*.

- Minska åtkomst till metoder och medel för suicid,
- Minska stigmatisering och öka kunskaper om suicid och suicidalitet och att stärka stödet till efterlevande efter suicid.⁸⁶

Åtgärder

I det föreslagna nationella programmet om nollvisionen fanns strategier för förebyggande arbete mot suicid och i regeringens proposition från 2008 där nollvisionen lades fram, fanns ett nio punktsprogram som var en blandning av både effektmål och konkreta åtgärder. Dessa rörde bland annat informationsmaterial till skolor, reducera användandet av alkohol, reducera tillgången till farliga miljöer och infrastruktur såsom exempelvis suicid i vägtrafik och järnväg, att skapa en nationell kunskapsbank om framgångsrikt suicidpreventivt arbete, att samla in och tolka forskningsresultat, att initiera kampanjer, att förbättra datainsamling, och att stötta ideella organisationer i deras arbete.⁸⁷

Suicidprevention som område är länkad till många olika perspektiv och sedan etableringen av nollvisionen har en rad olika utredningar gjorts inom områden såsom psykiatri och socialtjänst. Kommuner och regioner har erhållit statligt stöd för att arbeta systematiskt med suicidprevention. I den nationella strategin från 2023 beskrivs att det nya målets ambition är att minska antalet suicid i snabbare takt än vad som gjorts de senaste 20 åren med hjälp av sex insatsområden som går i linje med de tidigare nämnda delmålen. Arbetet ska genomföras genom att arbeta med konkreta indikatorer som regelbundet ska följas upp och utvärderas.⁸⁸

Styrmodell

Vare sig propositionen från 2008 eller den nationella handlingsplanen från 2006 innehåller en detaljerad skrivning om hur styrningen av området ska organiseras mer än att Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen pekats ut som centrala aktörer för att implementera nollvisionen och för att inhämta och sprida kunskap. Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten har idag ett uppdrag att på olika sätt driva arbetet framåt. Det rör samordning och koordinering men även att samla in och sprida kunskap. Även aktörer som Nationellt centrum för suicidforskning och prevention (NASP) vid Karolinska institutet är en viktig aktör för att skapa och sprida kunskapsunderlag. Kommuner, regioner, och aktörer i civilsamhället har också centrala roller.

Även om nollvisionen saknas som term i förslaget till ny nationell strategi så finns tydliga referenser kvar till nollvisionens arbetssätt, som att arbeta med indikatorer i relation till målstyrningen samt genom flera systemrelaterade perspektiv. I den nya strategin föreslås att ett generaldirektörsråd upprättas för att underlätta koordinering och det delade ansvaret. Det föreslås även en nationell samordningsfunktion som bör inrättas på Folkhälsomyndigheten samt en samordningsfunktion med särskilt fokus på region, kommun och ideella aktörer. Här skulle redan existerande regionala samordnare kunna spela en central roll. Det finns också tydliga förslag i strategin att förstärka användning och spridning av forskningsresultat. Däremot finns det inte några uttalade referenser till

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Sveriges regering (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Proposition 2007/08:110.

⁸⁸ Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten (2023) *Underlag till nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention Slutredovisning av regeringsuppdrag 2023*.

det etiska grundperspektivet i nollvisionen för trafiksäkerhet i och med skrivningen om färre liv förlorade – inte noll liv förlorade.

Lärdomar från nollvisionen mot suicid

- Nollvisionen inom detta område infördes trots att det fanns stort motstånd inom hälso- och sjukvårdssektorn. Att inte ha en gemensam problem- och målbild eller gemensam plan kring de insatser som ska genomföras underminerar nollvisionens effektivitet och trovärdighet.
- För att fullt ut kunna förklara varför nollvision som begrepp försvunnit från förslaget till nationell strategi måste en fördjupad analys göras. En konkret risk med att inte utgå från målet noll döda är att ambitionsnivån påverkas och även långsiktigheten. Att sätta upp numerära mål förpliktigar men kan också upplevas som hindrande. En möjlighet med att åtminstone retorisk sänka ambitionsnivån är att det minskar risken för begreppet nollvision enbart används retoriskt eller att begreppet ses som ett kortsiktigt politiskt projekt som ska ge utdelning inom en viss tid.
- En potentiell källa till mer kunskap är att närmare undersöka vilka utmaningar utredarna ställdes inför när 26 myndigheter skulle samverka och komma överens om innehållet i en nationell strategi. Detta skulle ge fördjupade svar om varför denna förändring av vision och mål föreslås och ge lärdomar om både samverkan och förankring.

Nollvisionen för dödliga händelser på arbetsplatsen

Nollvisionen för dödsolyckor på arbetsplatsen (som nu bytt benämning) introducerades i en skrivelse från regeringen år 2016 (Sveriges regering, 2016d). Nollvisionen var ett resultat av att flera myndigheter larmade om att säkerhet på arbetsplatsen hade blivit allt svårare att få en överblick över och svårare att granska. Dessutom fanns kvalificerade misstankar om att alla incidenter inte rapporterades till ansvarig myndighet. Därför uppmanade Riksdagen år 2014 regeringen att initiera en övergripande diskussion om dödsolyckor på arbetsplatser, att ge incitament till mer forskning och utbildning inom området, att förbättra arbetet med datainsamling, samt överlag reducera antalet säkerhetsrelaterade incidenter på arbetsplatsen.⁸⁹ Detta arbete resulterade i tre olika strategier varav en rörde nollvisionen och de två andra strategierna fokuserade på ett hållbart arbetsliv och den psykosociala arbetsmiljön.⁹⁰

Problem och mål

Nollvisionen lyder ”Ingen ska behöva dö till följd av sitt arbete. Konkreta insatser är nödvändiga för att förebygga arbetsolyckor som leder till skada eller död.”⁹¹ Det huvudsakliga problemet som presenterades i regeringens skrivelse från år 2016, men som också går in linje med hur andra aktörer beskrivit problemet, är det ökande antalet incidenter på arbetsplatsen men inte nödvändigtvis en trend mot fler dödsolyckor på arbetsplatsen. Antalet arbetsplatsrelaterade dödsfall minskade stadigt fram till 2010-talet.

⁸⁹ Sveriges riksdag (2014) *Arbetsmiljö*. 2013/14:AU5. Betänkande Arbetsmarknadsutskottet.

⁹⁰ Sveriges regering (2016) *Arbetsmiljöregler för ett modernt arbetsliv*. Dir. 2016:1.; Sveriges regering (2016) *Nationellt centrum för kunskap om och utvärdering av arbetsmiljö*. Dir 2016:2.; Sveriges regering (2016) Dir. 2016:3.

⁹¹ Sveriges regering (2016) *En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet 2016-2020*. Skr.2015/16:80.

Ett av regeringens motiv till att etablera en nollvision var oroväckande trender och underliggande problem på arbetsmarknaden som riskerade att leda till allvarliga konsekvenser. En sådan trend är långtidssjukskrivningar, särskilt bland kvinnor. Dessa trender är relaterade till olika utmaningar. För det första finns en tydlig könsuppdelning på arbetsmarknaden där kvinnor dominerar inom lokal och regional offentlig förvaltning inklusive hälso- och sjukvård.⁹² Andra områden är mer riskfyllda i relation till dödsfall på arbetsplatsen och dessa är mansdominerade sektorer såsom byggbranschen, skogsindustri, transport, och lagerarbete. De flesta händelser med dödlig utgång på arbetsplatsen är för män relaterade till någon form av utrustning medan för kvinnors del rör sig om dödliga fallskador. De branscher som har flest arbetsplatsolyckor med dödlig utgång är byggbranschen, jordbruk, skogsbruk och fiske.⁹³ Den nationella strategin pekar också på att det finns faktorer som utgör en risk för att även dödliga olyckor skulle öka. En sådan faktor, som aktualiserats i samband med uppmärksammade arbetsplatsolyckor med dödlig utgång under år 2023, är det stora antalet aktörer på exempelvis byggarbetsplatser, men även inom andra branscher. Detta gör det svårt att få en tillräckligt bra överblick för att på ett effektivt sätt kunna granska verksamheten. En annan faktor som utgör en risk är att fler och fler utländska företag och individer är verksamma i Sverige, som exempelvis underentreprenörer, utan att ha tillräcklig kunskap om svensk lagstiftning. Detta kan leda till allvarliga säkerhetsproblem men också ett problem att identifiera ansvar. Det kan också bidra till människohandel och att individer blir utnyttjade utan att kunna hävda sina rättigheter. I relation till detta ökar också korttidsanställningar som i sin tur ökar mobilitet hos både människor och underentreprenörer. Tillsammans utgör detta riskfaktorer rörande säkerhet på arbetsplatsen.⁹⁴

Åtgärder

Även denna nollvision är inspirerad av nollvisionen för trafiksäkerhet och Arbetsmiljöverkets arbete med nollvisionen har delats upp i fyra fokusområden;

- Vägtrafikolyckor rörande de som arbetar inom yrkestrafik, de som transporterar sig som ett led i arbetet, eller de som arbetar på väg.
- Fall från höjd, som är ett av de mest vanliga sätten att skada sig på sin arbetsplats.
- Mobila maskiner, som är vanliga vid olyckor med dödlig utgång. Det kan handla om att bli påkörd av arbetsfordon eller klämd på olika sätt av fordon eller fallande last.
- Träd och djur, som också kan orsaka arbetsskador av allvarligt slag.

Baserat på regeringens strategi och nollvision från år 2016 så lanserades ett antal utredningar och rapporter beställdes från experter inom området. I ett uppdrag från regeringen som presenterades år 2020, utredde Arbetsmiljöverket händelser på arbetsplatsen med dödlig utgång som inträffade under åren 2018 och första halvåret 2019.⁹⁵ Baserat på nollvisionen så konstaterar utredningen att mönstren som synliggörs ligger i linje med tidigare iakttagelser rörande både branscher och händelse. Utredningen

⁹² Arbetsmiljöverket (2016) *Kvinnors och mäns arbetsvillkor – betydelsen av organisatoriska faktorer och psykosocial arbetsmiljö för arbets- och hälsorelaterade utfall*. Kunskapssammanställning 2016:2. Författare Magnus Sverke, Helena Falkenberg, Göran Kecklund, Linda Magnusson och Petra Lindfors. Stockholm: Arbetsmiljöverket.

⁹³ Ibid.; Sveriges Regering (2016) *En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet 2016-2020*. Skr.2015/16:80.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Arbetsmiljöverket (2020) *Analys av dödsolyckor 2018 och första halvåret 2019*.

föreslår att kunskap om arbetsmiljö behöver förstärkas i yrkesutbildningar och praktik i Gymnasieskolan. Det framhålls också att kunskap om arbetsmiljö behöver förstärkas i relevanta utbildningar på högskolenivå, samt att kunskap från forskning och andra kunskapssammanställningar sprids till alla relevanta aktörer för att kunna användas i det förebyggande arbetet. En annan aspekt som lyfts är att ansvarsförhållanden på arbetsplatser med flera utförare behöver utredas.⁹⁶

Styrmodell

Arbetsmiljöverket har ansvar för att analysera, utvärdera och driva utvecklingen rörande arbetsmiljöfrågor generellt och därmed också säkerhet på arbetsplatsen. Myndigheten har fått i uppdrag att öka granskningen av både svenska och utländska företag så att svensk lag följs. Myndigheten har också i uppdrag att utreda jämställdhet samt hur arbetet med kommunikation och information kan utvecklas. Den styrmodell som används för att organisera arbetet kallas för Systematiskt Arbetsmiljöarbete (SAM) (Arbetsmiljöverket, 2001) och har använts under lång tid. Enligt SAM vilar ansvaret för säkerhetsarbetet på arbetsgivaren och att arbetsgivaren ansvarar för att systematiskt kartlägga risker samt förebygga olyckor och arbetsplatsrelaterade hälsoproblem. Ett system med skyddsombud ska också finnas på arbetsplatser. Detta ansvar stöds också av Arbetsmiljölagen.⁹⁷ Arbetsmiljöverket kan också inleda rättsprocesser om nödvändigt.

I styrningsmodellen ingår också omfattande samverkan med andra myndigheter. För att förhindra dödsfall på väg eller järnväg samarbetar Arbetsmiljöverket med Trafikverket och Transportstyrelsen med att identifiera sårbara grupper. Arbetsmiljöverket ska också tillsammans med en rad andra myndigheter såsom Folkhälsomyndigheten, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket med flera analysera och ta fram en strategi rörande situationen för utländsk arbetskraft så att dessa individer och företag får information om gällande lagstiftning. Samarbetet med andra myndigheter innebär också att analysera var eventuella lagöverträdelser äger rum.

Utvecklingen av ett arbetssätt för denna nollvision är fortfarande pågående men det finns fog att anta att de uppmärksammade händelserna med dödlig utgång under år 2023 kommer att göra ett avtryck i den processen. Det återstår att se om nollvisionsarbetet stärks i den processen. Att arbeta med olika typer av nollperspektiv har länge varit vanligt inom arbetsmiljöarbete, inte minst i ett mer internationellt perspektiv. Enligt forskning om arbetsmiljö är en del av kritiken mot nollvisioner relevant om det endast handlar om användning av begreppet som en slogan men mycket av kritiken riktas mot delar av arbetet som kan vara lättare att åtgärda och är inte nödvändigtvis en kritik mot nollvisionen som sådan.⁹⁸

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Arbetsmiljölagen 1977:1160, 2023:349.

⁹⁸ Zwetsloot, G.I.J.M., Kines, P. (2022) 'Vision Zero in Workplaces' i Edvardsson Björnberg, K., Hansson, S.O., Belin, MÅ., Tingvall, C. (eds) *The Vision Zero Handbook*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76505-7_41

Lärdomar från nollvisionen mot dödliga händelser på arbetsplatsen

- Trots att denna nollvision är relativt ny så går det att dra slutsatser kring komplexiteten i lagstiftning, liknande som den inom brandområdet. Lagstiftningen behöver hinna med den snabba utveckling som ibland sker inom vissa branscher och som kan utgöra risker för säkerheten på arbetsplatsen. När det gäller händelser som leder till död behöver de utredas grundligt för att hitta mönster och därigenom kunna hitta brister i lagstiftning som ibland behöver ändras snabbt för att förhindra fler dödsfall.
- En lärdom från denna nollvision att organisationen för samverkan hela tiden måste uppdateras utifrån att snabba förändringar i olika branscher kan leda till att flera aktörer måste bjudas in. Lärdomen är att samverkan alltid är en ”work in progress”.
- Avslutningsvis behöver den uppgång i dödsfall år 2023 och de senaste åren undersökas närmare för att utröna om det finns brister i arbetssättet med nollvisionen som kan förbättras. Detta för att kunna dra lärdomar från denna nollvision.

Lokal nivå - Exemplet hemlöshet

Även om fokus för denna förstudie främst är att identifiera lärdomar från nationella nollvisioner så är det intressant att nämna exempel på andra nollvisioner som etablerats på andra nivåer. Det har under många år pågått diskussioner om nollvisioner inom andra områden som drunkning och våld i nära relationer. Vissa kommuner, organisationer och företag har infört nollvisioner för sin verksamhet. I föreliggande förstudie nämns exemplet hemlöshet och den nollvision som tagits fram i Örebro kommun.

År 2022 antog kommunstyrelsens utskott för socialt förebyggande arbete en strategi för arbetet med hemlöshet i Örebro kommun. I strategin ingår en nollvision och kommunen är samordnare för arbetet. Kommunen har inspirerats av nollvisioner inom andra policyområden och särskilt nollvisionen för trafiksäkerhet. Nollvisionen mot hemlöshet lyder; ”Ingen invånare ska behöva vara hemlös i Örebro kommun”.⁹⁹ Nollvisionens genomförande bygger på samverkan mellan myndigheter och civilsamhället. Ett fördjupat samarbete är också något som civilsamhället önskat under längre tid för att kunna hantera alla aspekter av hemlöshetsfrågan. Örebro kommuns problemformulering rörande hemlöshet bygger på Socialstyrelsens fyra definitioner av hemlöshet vilket gör att problemet ser lite olika ut för olika grupper. I strategin kopplas nollvisionen mot hemlöshet till social hållbarhet och den problembild som målas upp för kommunen är att gruppen hemlösa blir alltmer fragmenterad, att det saknas tillräckliga data om gruppen, och att det finns ett underskott på bostäder i kommunen.¹⁰⁰

Örebro kommun har ett övergripande ansvar att ge stöd till individer som bor eller vistas i staden. Det finns inte något uttalat ansvar att konkret tillhandahålla bostäder till alla men däremot ska kommunen se till att det ges förutsättningar för att bostadsbeståndet räcker till. Socialstyrelsen är den myndighet som en kommun i första hand kan vända sig till för råd och stöd rörande hemlöshet och det finns även en del nationella riktlinjer till stöd för arbetet men ingen nationell nollvision. Civilsamhället spelar en ibland helt avgörande roll för att människor som saknar bostad ska få tak över huvudet för natten.

⁹⁹ Örebro kommun (2022) *Strategi mot hemlöshet i Örebro. Örebro kommuns arbete för en nollvision mot hemlöshet*. Beslutad av Kommunstyrelsens utskott för socialt förebyggande arbete, den 29 mars 2022.

¹⁰⁰ Ibid.

Örebro kommun har anställt en samordnare som driver utvecklingen av nollvisionen framåt och det finns planer på att fortsätta arbeta i olika typer av arbetsgrupper. Exakt hur dessa ser ut och kan arbeta är också avhängigt hur olika aktörer ska kunna ta del av data som i vissa aspekter faller under sekretess. Någon form av mätbara indikatorer ska arbetas fram för att tillsammans med annan tillgänglig statistik skapa den data som saknas. Kommunen arbetar mer konkret utifrån fyra strategiska områden;

- Att skapa förutsättningar för en organisation där samverkan är central,
- Att främja bostadsbyggande för alla invånare, med särskilt fokus på barnperspektivet,
- Att arbeta vräkningsförebyggande, och
- Att arbeta inkluderande i effektiva och likvärdiga åtgärder.¹⁰¹

Lärdomar från ett lokalt exempel:

- Även om vi har ett kommunalt självstyre i Sverige så måste kommuner följa gällande lagstiftning och ta stöd i de riktlinjer som tagits fram på nationell nivå. En lärdom från arbetet i Örebro kommun är att nationella riktlinjer kan vara både hjälpanande och en utmaning. En sådan dualitet kan finnas i Socialstyrelsens definition av hemlöshet i fyra kategorier. Att fokusera på alla fyra kategorier kan riskera att kommunens arbete blir alltför fragmenterat rörande både konkreta åtgärder och indikatorer. Ett snävare val av problemformulering kan behöva göras.
- En annan lärdom är att det operativa arbetet kan behöva delas upp i olika steg eller ge aktörer tillgång till olika information beroende på sekretess. Detta kan i värsta fall leda till ledtider och ineffektivitet.
- En tredje lärdom är att det går att arbeta även med ett mer avgränsat system såsom en kommun, särskilt i relation till det kommunala självstyret där kommunen har stora möjligheter att forma sin verksamhet självständigt. Systemet kan i själva verket bli mer hanterbart även om hemlöshet också handlar om mobilitet mellan kommuner.
- En fjärde lärdom är att hemlöshet är en komplicerad social fråga som i likhet med suicid och patientsäkerhet omfattar många olika aktörer på flera nivåer. Sådana frågor tenderar att ha större behov av att det finns en politisk enighet som bottnar i en gemensam problem- och målbild men också en gemensam etisk utgångspunkt.

¹⁰¹ Ibid.

SAMMANFATTANDE PERSPEKTIV

Att styra med hjälp av en nollvision

Det är uppenbart att de beskrivna nollvisionsprogrammen i sin etablering var väldigt olika i sin struktur och praktiska genomförbarhet. Det har påverkat möjligheten att nå de uppsatta målen. Om en nollvisionspolicy inte lyckas att rama in problemet med hjälp av vetenskapliga resultat, som inkluderar förebyggande perspektiv, misslyckas med att mäta problemets omfattning genom relevanta indikatorer och över tid, eller saknar tydliga policyinstrument för förändringsarbetet, så är det förmodligen inte en nollvisionspolicy såsom nollvisioner har kommit att utvecklas. Om begreppet nollvision i stället används som ”quick fix” eller i förhoppning om att den aktuella sektorns aktörer ska utveckla ett tydligt program efter etableringen av nollvisionen så är risken att trovärdigheten sänks för alla policyprogram som benämns nollvision. Det är den gemensamma samlingen bakom visionen i kombination med ett trovärdigt program för systematisk styrning mot målet som ger begreppet nollvision legitimitet.¹⁰²

Det kan konstateras att det finns en poäng med att använda hela nollvisionspaketet då delarna över många år fogats samman till ett holistiskt systemperspektiv. Det finns inget självändamål med att använda termen nollvision om inte den huvudsakliga ingången är just ett nollperspektiv där det gemensamma etiska perspektivet är att det är oacceptabelt att någon dör i ett system skapat av människor. En nollvision används normalt när ett samhällsproblem visar sig komplicerat och svårlöst och där de tidigare lösningarna inte fungerat. Det handlar oftast om områden där människor dör eller skadas allvarligt. Nollvisionen ämnar att ringa in problemet på ett nytt sätt i relation till det system där problemet finns och i relation till lösningar som genom forskning och evidens visar sig effektiva. En viktig beståndsdel är att från början ringa in vad och vilka aktörer som ingår i systemet. En annan central del är att etablera ett fungerande sätt att samla in data, att analysera den för att se mönster, identifiera förbättringsområden, och slutligen att skicka tillbaka slutsatser in i systemet till alla relevanta aktörer. Men att omvandla en vision till effektiva verktyg tar tid och kräver tålamod. Det krävs ett holistiskt och övergripande perspektiv. Det krävs både ett aktivt ledarskap men en ledande myndighet men i samverkan med alla relevanta aktörer inom området. En sådan organisation tar också tid att etablera. Det är också viktigt att hålla visionen levande och att alla delar grunden i både problem- och målformulering. Annars är det svårt att hitta inspiration i visionen.

För det verksamhetsområde som undersöker möjligheten att etablera en nollvision är fyra perspektiv särskilt viktiga.

1. Vetenskapligt framtaget problem och lösningar (både på djupet och på bredden), som härrör från både individen, teknik, organisation, och samhälle i övrigt.

¹⁰² Kristianssen, A. & Andersson, R. (2022) ‘What is a Vision Zero policy? Lessons from a multi-sectoral perspective’ i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.

2. Ett holistiskt synsätt där kunskap krävs om vilka policylösningar som fungerar effektivt tillsammans vilket i sin tur kräver en analys av vilka aktörer och strukturer som tillhör systemet i vilket själva problemet ingår. Denna process leder ofta till breda policyprogram.
3. En långsiktig transformationsprocess som inkluderar en systematisk datainsamling, ett utvärderingssystem, uppföljning och rutiner för återkoppling samt granskning av extern granskningsmyndighet.
4. Ett styrningssystem som innehåller ett tydligt ledarskap och en tydlig organisation för samverkan och koordinering som inte bara bygger på utpekad myndighetsansvar utan även inkluderar andra aktörer med ett intresse att lösa det grundläggande problemet. Till sist så krävs en politisk vilja att arbeta långsiktigt med problemet.

Nollvisionen för trafiksäkerhet har etablerat ett långsiktigt arbetssätt och ett styrningsperspektiv som tagit många år att förverkliga. Övriga nollvisioner som presenterats här har inte kommit lika långt. En grundläggande fråga är om det är problematiskt att etablera en nollvision om det inte finns en stabil grund och ett gemensamt stöd inom området för en sådan etablering. Det är tydligt att områdena suicid och patientsäkerhet rör sig bort från åtminstone termen nollvision och i viss mån bort från det etiska ställningstagandet kring noll döda. Inom båda områdena var etableringen av en nollvision omtvistad eller saknade tillräcklig förankring. Risken var uppenbar att nollvisionen endast skulle förbli en pappersprodukt och aldrig fullt ut nå implementeringsstadiet. Situationen var densamma för nollvisionen för brandsäkerhet. Där har nollvisionens intentioner tydligare anammats genom nytt synsätt, metoder, modeller och teknologiska innovationer, men också att övergripande identifiera vad som egentligen är systemet runt brandsäkerhet. En annan aspekt är att etableringen av en nollvision kan hjälpa till att identifiera utmaningar, svagheter i den existerande styrningsmodellen, samt leda till mer effektiva åtgärder för att hantera problemet i fråga. Att etablera en nollvision är ofta ett sätt att försöka återuppliva eller ”chockstarta” arbetet med ett allvarligt samhällsproblem. Även om alla delar av nollvisionens systemperspektiv inte anammats så kanske det ändå kan leda till ett systematiskt förändringsarbete som i slutändan kan rädda liv.

2. VÅLD I NÄRA RELATIONER

Under följande rubrik presenteras en definition av begreppet våld i nära relationer, en kortfattad redogörelse för våldets omfattning samt en sammanfattning över kända riskfaktorer. Syftet med avsnittet är att ge en bakgrund till problemet inför den påföljande diskussionen om relevanta faktorer att beakta vid en eventuell etablering av en nollvision för våld i nära relationer.

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett stort folkhälsoproblem och en kränkning av mänskliga rättigheter som kan få allvarliga fysiska och psykiska konsekvenser för den som drabbas.¹⁰³ Utöver det mänskliga lidandet innebär våldet även stora kostnader för samhället. Med begreppet våld i nära relationer avses i denna rapport pågående eller avslutade parrelationer, hedersrelaterat våld, våld mot barn och vuxna barns våld mot föräldrar. Med andra ord avses allt våld som förekommer inom nära relationer, oavsett kön eller sexuell läggning. Våld i nära relationer kännetecknas av att den våldsutsatta har en nära relation till och ofta starka känslomässiga band till våldsutövaren. I den statliga utredningen från 2014, Våld i nära relationer - en folkhälsofråga SOU 2014:49, så utökades begreppet närstående till ”person som den enskilde anser sig ha en nära relation till”. Vilket innebär att även relationen mellan brukare och vårdgivare kan inkluderas.¹⁰⁴ Enligt Socialstyrelsen bör man bedöma vem som är närstående utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.¹⁰⁵

Omfattningen av våld i nära relationer

Kvinnor utsätts i högre grad än män för grovt, upprepat och kontrollerande våld från en partner.¹⁰⁶ Siffror från FN visar att 133 kvinnor dödas varje dag globalt och att 56 procent av alla mord på kvinnor utförs av en partner eller familjemedlem. Motsvarande siffra för män är 11 procent.¹⁰⁷ När det gäller mindre allvarliga former av våld i nära relation drabbas kvinnor och män i lika hög utsträckning.¹⁰⁸ Forskning visar att risken för barn att utsättas för våld ökar med tio gånger om det förekommer våld mot en av föräldrarna i hemmet, vanligtvis är det pappan som använder våld mot mamman och barnet eller

¹⁰³ Sardinha L, Maheu-Giroux M, Stöckl H, Meyer SR, García-Moreno C. Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. *The Lancet*. 2022;399(10 327):803–13.; Alves-Costa F, Hamilton-Giachritsis C, Halligan S. “Everything Changes”: Listening to homicidally bereaved individuals’ practice and intervention needs. *Journal of interpersonal violence*. 2021;36(5-6):NP2954–NP2974.

¹⁰⁴ *Våld i nära relationer - en folkhälsofråga* 2014:49. Statens offentliga utredningar.

¹⁰⁵ Socialstyrelsen. *Manual för FREDA Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*, 2014.

¹⁰⁶ Campbell JC, Glass N, Sharps PW, Laughon K, Bloom T. Intimate partner homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, violence & abuse*. 2007;8(3):246–69.; Nybergh, L. *Dödligt våld i nära relationer – en genomgång av internationell forskning*. Göteborg: Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer; 2016: Genväg till forskning, nr 9.; Caman S, Howner K, Kristiansson M, Sturup J. Differentiating male and female intimate partner homicide perpetrators: A study of social, criminological and clinical factors. *International journal of forensic mental health*. 2016;15(1):26–34.

¹⁰⁷ *Gender-related killings of women and girls (Femicide/feminicide). Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*. (2023) UNDOC Research. United Nations Office on Drugs and Crime.

¹⁰⁸ *Våld i nära relationer*. Nationellt centrum för kvinnofrid. [Våld i nära relationer - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

barnen.¹⁰⁹ Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå), anmäldes 23 267 misshandelsbrott mot kvinnor och 12 752 misshandelsbrott mot män av en bekant, år 2022. Gällande våldtäkter anmäldes 4810 mot kvinnor varav 34 procent i en parrelation.¹¹⁰

Förekomsten av våld i nära relationer kan mätas på många olika sätt. Befolkningsundersökningar ger i allmänhet en bättre bild än det polisanmälda våldet av hur vanligt förekommande våld i nära relationer är, eftersom en stor del av våldet mot närstående aldrig polisanmäls. Befolkningsundersökningen *Våld och Hälsa* visar att 14 procent av de tillfrågade kvinnorna och 5 procent av männen någon gång efter 18 års ålder hade blivit utsatta för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld i en pågående eller avslutad parrelation.¹¹¹ 20 procent av kvinnorna och 8 procent av männen uppgav att de utsatts för upprepat och systematiskt psykiskt våld av en tidigare partner. Studien visade också att cirka 7 procent av kvinnorna och cirka 1 procent av männen blivit utsatta för sexuellt våld av en aktuell eller tidigare partner. Mörkertalet uppskattas samtidigt vara stort eftersom en stor andel aldrig anmäler de övergrepp som de utsatts för i nära relationer. Uppskattningsvis är det runt en fjärdedel av våldet i nära relationer som anmäls till polisen. Det är viktigt att komma ihåg att mäns våld mot kvinnor omfattar fler former av våld än våld i nära relationer. I ett globalt perspektiv saknas dessutom ofta information om kontexten när det kommer till mord på kvinnor, vilket gör att mordet inte klassificeras som mäns våld mot kvinnor.¹¹²

När det gäller det dödliga våldet i nära relationer har antalet dödsoffer legat på relativt konstanta nivåer sedan början av 1990-talet. En viss minskande trend kan ses sedan mitten på 2000-talet.¹¹³ Den genomsnittliga nedgången sedan år 1990 är 1,7 procent (inräknat både kvinnliga och manliga dödsoffer). År 2022 mördades tio kvinnor av en man hon har eller hade haft en relation med. Året innan mördades 15 kvinnor av en man hon har eller hade haft en relation med. År 2022 mördades inga män i nära relation, och år 2021 mördades fyra män av en partner eller tidigare partner. I snitt mördas cirka 15 kvinnor per år i nära relation, för män är motsvarande siffran färre än tre fall per år.¹¹⁴ Även om det dödliga våldet mot kvinnor har minskat, ligger det dödliga våldet mot flickor och unga kvinnor i åldern mellan 18–25 år kvar på samma nivåer.¹¹⁵ Studien visar att 62 flickor och unga kvinnor och två pojkar/unga män i åldern 15–25 år har mördats i nära relation mellan åren 1990–2017. Enligt Socialstyrelsens utredning av vissa skador- och dödsfall 2021–2023 finns det 43 brottsoffer och 41 förövare under perioden. I ett av de utredda fallen är hedersrelaterat våld och förtryck fastställt. I två av fallen begick förövaren självmord i samband med mordet.¹¹⁶ 34 av brottsoffren var kvinnor och nio

¹⁰⁹ Eriksson, Maria et al. *Barn som upplever våld. Att stödja och bedöma föräldrars omsorgsförmåga*. Sveriges kommuner och regioner, SKR, 2020.

¹¹⁰ Brottsförebyggande rådet. *Våld i nära relationer*, 2022. [Våld i nära relationer - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)

¹¹¹ *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Nationellt centrum för kvinnofrid, 2014.

¹¹² *Gender-related killings of women and girls (Femicide/feminicide). Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*. (2023) UNDOC Research. United Nations Office on Drugs and Crime.

¹¹³ Caman, S., Kristiansson, M., Granath, S., & Sturup, J. (2017). [Trends in rates and characteristics of intimate partner homicides between 1990 and 2013](#). *Journal of Criminal Justice* 49, 14–21.

¹¹⁴ *Våld i nära relationer*. Nationellt centrum för kvinnofrid. [Våld i nära relationer - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

¹¹⁵ Caman, S. & Skott, S. (2023). [Dödligt partnervåld mot unga](#). Angered: Jämställdhetsmyndigheten

¹¹⁶ *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*, Socialstyrelsen, 2024.

var män, Totalt hade 35 brottsoffer mördats och åtta hade utsatts för försök till dödligt våld. 34 av fallen gällde våld i nära relation, och i 29 av de fallen var mannen förövaren och kvinnan brottsoffret och i fem fall var kvinnan förövaren och mannen brottsoffret. I alla dessa fem fall hade kvinnan varit utsatt för våld av mannen före det aktuella brottet. I de fall där mannen hade dödat sin kvinnliga partner hade inget våld från kvinnan förekommit.

Barn som mördas av sina föräldrar är ovanligt i Sverige, cirka 4–5 fall per år enligt en studie gjord av Karolinska Institutet.¹¹⁷ Forskarna har studerat alla fall av filicid från 1973 – 2008 i Sverige för att se hur de skiljer sig från andra mord. Totalt var det 184 mördade barn och 151 förövare. Av barnen var hälften flickor och hälften pojkar. Bland förövarna var 55 procent män och 45 procent kvinnor, majoriteten var biologiska föräldrar. En markant skillnad från andra mord är att i 42 procent av fallen begår förövaren självmord i anslutning till mordet, framför allt manliga förövare. Enligt studien har många av de som utövar dödligt våld mot sitt barn tidigare fått psykiatrisk vård.

Enligt Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2021–2023 så mördades fem barn och elva utsattes för grov och eller synnerligen grov misshandel, försök till grov och eller synnerligen grov misshandel, eller försök till dödligt våld under perioden.¹¹⁸ En klar majoritet av de våldsutsatta barnen var kända för socialtjänsten. I de flesta av fallen på grund av problem i familjen med orsaker som bland annat skadligt bruk och eller beroende, psykisk ohälsa och bristande omsorgsförmåga. I tre av fallen fanns kännedom om en konfliktfylld separation mellan föräldrarna.

Risikfaktorer

För kvinnor och män är det olika faktorer som utgör en risk för att bli mördade, men även för att begå mord. I den kommande studien *Dödligt våld i nära relationer i Västra Götaland 2000–2016*, som undersökt 59 fall av dödligt våld i regionen, konstateras att det är sex gånger vanligare att en man dödar en kvinnlig partner än tvärtom.¹¹⁹ Kön är med andra ord den största och mest avgörande riskfaktorn för att utöva dödligt våld och bli mördad i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor utgör enligt forskning en gemensam riskfaktor för båda könen, då de flesta morderna begångna av kvinnor begås i självförsvar och det dödliga våldet mot män är föregånget av våld mot kvinnan. Studier visar på att när män utsatts för dödligt partnervåld av en kvinna har det dödliga våldet i ungefär 75 procent av fallen föregåtts av pågående våld från mannen mot kvinnan.¹²⁰ Forskning om dödligt partnervåld visar också att de flesta morderna i nära relation sker utan tidigare anmälningar till eller kontakt med polisen.¹²¹ Däremot är nästan alltid våldet känt av det privata nätverket, både offrets och förövarens, vilket Socialstyrelsens senaste utredning av vissa skador och dödsfall visar.¹²²

¹¹⁷ Lysell, Henrik, Runeson, Bo, Lichtenstein, Bo och Långström Niklas, Risk Factors for Filicid and Homicide: 36-Year National Matched Cohort Study, *J Clin Psychiatry* 2014;75(2):127–132

¹¹⁸ *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*, Socialstyrelsen, 2024.

¹¹⁹ *Dödligt våld i nära relationer i Västra Götaland 2000–2016*, Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer. (Kommande 2024)

¹²⁰ Messing, J.T., AbiNader, M.A., Pizarro, J.M. et al. The Arizona Intimate Partner Homicide (AzIPH) Study: a Step toward Updating and Expanding Risk Factors for Intimate Partner Homicide. *J Fam Viol* 36, 563–572 (2021).

¹²¹ Rye, S., Angel, C. Intimate Partner Homicide in Denmark 2007–2017: Tracking Potential Predictors of Fatal Violence. *Camb J Evid Based Polic* 3, 37–53 (2019).

¹²² *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*, Socialstyrelsen, 2024.

När det gäller manliga förövare av dödligt våld i nära relationer, finns tydlig evidens för att upprepat, tidigare, våld riktat mot brottsoffret är en riskfaktor.¹²³ Särskilt tidigare strypvåld har påvisats var en stark riskfaktor.¹²⁴ Svartsjuka, kontrollerande beteende och stalking är samtliga riskfaktorer för dödligt våld bland manliga förövare.¹²⁵ Därutöver är en pågående eller nyligen genomförd separation från kvinnans sida en väldokumenterad riskfaktor.¹²⁶ Rapporten *Dödligt partnervåld mot unga* visar att separation (där den unga kvinnan lämnar mannen) är en omständighet som höjer unga kvinnors risk för att bli mördade.¹²⁷ Att separation är en riskfaktor framgår även av Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2021–2023. 65 procent av kvinnorna som mördades eller utsattes för mordförsök, gjorde det i samband med en separation. För män finns enligt Socialstyrelsen inga motsvarande siffror.¹²⁸

Andra vanligt förekommande riskfaktorer är psykisk ohälsa (i synnerhet depression, självmordsförsök och personlighetsstörningar), alkohol och eller drogmisbruk samt arbetslöshet, låg utbildningsnivå och låg inkomst.¹²⁹ När det gäller kvinnliga förövare är social utsatthet och psykisk ohälsa två tydliga riskfaktorer av betydelse.¹³⁰

Den starkaste riskfaktorn för dödligt partnervåld är att förövaren hotar om självmord, det visar studier både från Sverige och andra länder. I en dansk studie har över hälften av de manliga förövarna uttryckt självmordstankar eller försökt att begå självmord innan mordet på sin partner.¹³¹ Tidigare försök till självmord är även en riskfaktor för filicid.¹³² Enligt Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2021–2023 så har mer än en tredjedel av förövarna uttryckt självmordstankar eller gjort ett eller flera suicidförsök det senaste året. Detta visar att det finns ett stort behov av att göra suicidriskbedömningar inom hälso- och sjukvården, samt att inom ramen för dessa bedömningar även ställa frågor om den tillfrågade har tankar på att skada andra närstående. Dessa frågor bör ställas inom primärvård och psykiatriska verksamheter.¹³³

Forskning om partnervåld också visat på vikten av att sätta riskfaktorer för dödligt våld i ett processperspektiv. Med det avses att berörda aktörer bör notera vad som händer

¹²³ 6. Campbell JC, Glass N, Sharps PW, Laughon K, Bloom T. Intimate partner homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, violence & abuse*. 2007;8(3):246–69.; Belfrage H, Rying M. Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal behaviour and mental health*. 2004;14(2):121–33.

¹²⁴ Spencer CM, Stith SM. Risk Factors for Male perpetration and female victimization of intimate partner homicide: A meta-analysis. *Trauma, violence, & abuse*. 2020;21(3):527–40.

¹²⁵ Ibid. Kivisto AJ. Male Perpetrators of Intimate Partner Homicide: A Review and Proposed Typology. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 2015;43(3):300–12.

¹²⁶ Belfrage H, Rying M. Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal behaviour and mental health*. 2004;14(2):121–33.

¹²⁷ Caman, S. & Skott, S. (2023). *Dödligt partnervåld mot unga*. Angered: Jämställdhetsmyndigheten.

¹²⁸ *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*, Socialstyrelsen, 2024.

¹²⁹ Campbell JC, Glass N, Sharps PW, Laughon K, Bloom T. Intimate partner homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, violence & abuse*. 2007;8(3):246–69.; Spencer CM, Stith SM. Risk Factors for Male perpetration and female victimization of intimate partner homicide: A meta-analysis. *Trauma, violence, & abuse*. 2020;21(3):527–40.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Rye, S., Angel, C. Intimate Partner Homicide in Denmark 2007–2017: Tracking Potential Predictors of Fatal Violence. *Camb J Evid Based Polic* 3, 37–53 (2019).

¹³² Lysell, Henrik, Runeson, Bo, Lichtenstein, Bo och Långström Niklas, Risk Factors for Filicid and Homicide: 36-Year National Matched Cohort Study, *J Clin Psychiatry* 2014;75(2):127-132

¹³³ *Dödligt våld i nära relationer i Västra Götaland 2000–2016*, Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer. (Kommande 2024).

över tid.¹³⁴ Till exempel notera om situationen accelererar, eskalerar och eller förändras. Sammanfattningsvis kan konstateras att separation, ökat kontrollbehov, eskalerande våld, förvärrad psykisk ohälsa samt upptrappad alkohol- och drogkonsumtion är faktorer som samhällsaktörer såsom hälso- och sjukvården och polisen bör vara särskilt uppmärksamma på vid kontakt med våldsutsatta.

Våld i nära relationer är ett brott som ofta upprepas. Enligt en nationell kartläggning av Brå rapporterade 56 procent av de kvinnor som utsatts för brott i nära relationer att de utsatts vid upprepade tillfällen.¹³⁵ Utifrån detta är det angeläget att polisen gör riskbedömningar för att få bra underlag för bedömning av behov av skyddsinsatser. Det är däremot inte alltid som dödligt våld föregås av fysiskt våld. I många fall har brottsoffret enbart utsatts för psykiskt våld innan de dödats eller utsatts för försök till dödligt våld.¹³⁶ Detta bekräftas exempelvis av Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall. Detta understryker också betydelsen av att berörda samhällsaktörer som socialtjänst och hälso- och sjukvård inte underskattar riskerna med psykiskt våld.

Våldet orsakar omfattande kostnader

Kunskapen om de ekonomiska konsekvenserna av våld i nära relationer är relativt begränsad. Det europeiska jämställdhetsinstitutet, EIGE, uppskattar i en rapport från 2021 kostnaderna för det könsrelaterat våld i Sverige till cirka 6,6 miljarder Euro.¹³⁷ Kostnaderna för könsrelaterat våld mot män uppskattas till cirka 1,8 miljarder Euro. Det partnerrelaterade våldet mot kvinnor i Sverige uppskattas kosta 3,4 miljarder Euro. Beräkningarna är gjorda på data från år 2019. I utredningen som ledde fram till Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat förtryck (2015) uppskattades kostnaderna i svenska kronor utifrån beräkningar i en tidigare rapport från EIGE.¹³⁸ Kostnaden för det könsrelaterade våldet i Sverige beräknades då till 45,5 miljarder svenska kronor. I denna totalsumma inkluderades även kostnaden för det könsrelaterade våld som män drabbas av. Av totalsumman avsåg 39,7 miljarder kronor kostnaden för kvinnors utsatthet för könsrelaterat våld. Kostnaden för mäns våld mot kvinnor beräknades till 19,2 miljarder kronor.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning.* Brottsförebyggande rådet, 2014.

¹³⁶ Johnson H, Eriksson, L, Mazerolle P, Wortley R. Intimate Femicide: The Role of Coercive Control. *Feminist Criminology* 2019;14(1):3-23.

¹³⁷ *The costs of gender-based violence in the European Union*, European institute for Gender Equality, 2021.

¹³⁸ *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat förtryck.* SOU 2015:55.

3. NOLLVISION SOM ARBETSSÄTT - MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR

Detta avsnitt inleds med en sammanfattning av vad som kan beskrivas som generella möjligheter och utmaningar med en nollvision som arbetssätt och styrmodell. I analysen beaktar vi lärdomar från arbetet med andra nollvisioner och resonerar kring hur dessa lärdomar kan tillvaratas i utformandet av åtgärder för en nollvision för våld i nära relationer. Efter denna mer generella genomgång av möjligheter och utmaningar följer en sammanfattande reflektion över ett antal faktorer som Jämställdhetsmyndigheten bedömer behöver beaktas vid etableringen av en nollvision för våld i nära relationer. Därefter presenteras ett antal rekommendationer som bygger på föregående diskussion.

Vilka möjligheter finns med att använda nollvision som arbetssätt?

Möjligheterna med en nollvision kan sammanfattas på följande sätt:

Möjliggör ett holistiskt och sammanhängande policyprogram och långsiktighet i arbetet

Erfarenheter från tidigare nollvisioner visar att en möjlighet med nollvision som arbetssätt är det bidrar till ett holistiskt och sammanhängande policyprogram. Nollvision som styrmodell har testats och utvärderats kontinuerligt inom vissa policyområden och det är enligt Jämställdhetsmyndigheten angeläget att man tar lärdom av dessa utvärderingar i ett eventuellt fortsatt arbete med att etablera en nollvision för våld i nära relationer. En nollvision kännetecknas, som tidigare nämnts, av ett systembaserat arbetssätt, där delarna i ett system hänger samman och påverkar varandra. Det finns också behov av att göra en ordentlig analys av den kontext som nollvisionen ska fungera i och inte enbart kopiera något som har varit framgångsrikt inom ett annat område. Det finns flera exempel på åtgärder inom ramen för tidigare nollvisioner att utgå ifrån och inspireras av, särskilt rörande det långsiktiga och övergripande program- och systemperspektivet.

Den långsiktiga ambitionen i en nollvision kan bidra till att skapa lugn och stabilitet i en förändringsprocess.

Stärker det etiska förhållningssättet

Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att nollvision som arbetssätt kan bidra till att tydliggöra samhällets ansvar för att förebygga och förhindra det dödliga och mest allvarligt skadliga våldet. Om alla aktörer inom och utanför ett politikområde är överens om att det inte är acceptabelt att människan skapat ett system som bidrar till dödsfall, skador eller annan allvarlig utsatthet så bidrar nollvisionen med ett nytt etiskt förhållningssätt. Det etiska förhållningssättet kan också ge legitimitet att införa åtgärder som i vissa fall bedömts inskränka på gärningspersonens integritet. Det etiska perspektivet kan bidra till att tydliggöra att brottsoffrets skyddsbehov måste ges större tyngd i lagstiftning och rättspraxis. Jämställdhetsmyndigheten menar också att

barnperspektivet behöver stärkas ytterligare i arbetet mot våld i nära relationer, både genom att barns utsatthet ges större uppmärksamhet i utredningar och att barns delaktighet i mötet med samhällsaktörer stärks. Samhällsaktörer bör i högre grad än idag verka för barns rätt till en uppväxt utan våld. I detta sammanhang menar vi att de förslag som lämnades i utredningen *En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn* (SOU 2022:70), bör beaktas och samordnas. Därtill menar Jämställdhetsmyndigheten att det kan finnas skäl att utreda om barnkonventionen kan ges större utrymme när det gäller vårdnad, boende och umgänge.¹³⁹ Det finns också behov att uppmärksamma att särskilt sårbara grupper ges likvärdigt och rätt stöd. Det kan exempelvis vara funktionshindrade, hbtqi-personer och äldre som utsätts för våld av en närstående, som av olika anledningar kan ha svårare att få adekvata insatser.

Ger incitament till aktörerna att kraftsamla

Om alla aktörer inom och utanför ett politikområde är överens om att det finns ett allvarligt samhällsproblem där de hittills använda metoderna och åtgärderna inte räckt till så kan en nollvision vara ett sätt att kraftsamla kring nollvisionen som ett nytt arbetssätt. En nollvision kan också bidra till att involverade aktörer ser sin roll och ansvar i frågan, och tydliggöra aktörernas ansvar för att nå ett samhälle där ingen utsätts för dödligt och grovt skadligt våld av närstående.

Arbetet med den nationella strategin har bidragit till att ett stort antal åtgärder har vidtagits inom det våldsförebyggande arbetet såsom ökad upptäckt av våld, förbättrat stöd och skydd till våldsutsatta och metodutveckling när det gäller arbetssätt och samverkan. Dessa åtgärder har enligt Jämställdhetsmyndigheten relevans också för en eventuell nollvision för våld i nära relationer. Socialstyrelsens utredning av vissa skador och dödsfall visar att merparten av brottsoffren har haft flera samhällskontakter med socialtjänst, hälso- och sjukvård och polis, men långt ifrån alla.¹⁴⁰ Därav ser Jämställdhetsmyndigheten stor vinning i att ta lärdom av uppdraget *Ökad upptäckt av våld med mera 2022–2024*, och ge andra relevanta myndigheter liknande uppdrag.

Uppdraget syftar bland annat till att utveckla rutiner och metoder för upptäckt av våldsutsatthet och våldsutövande, samt hänvisning till rätt instans. Arbetet med uppdraget har visat att det är ett framgångsrikt sätt att upptäcka och nå fler våldsutsatta som inte söker stöd och skydd hos socialtjänst. Jämställdhetsmyndigheten ser också ett behov av att involvera arbetsgivare i arbetet med att upptäcka personer som lever med våld i nära relationer. Socialstyrelsens utredning visar exempelvis att i ett flertal ärenden var arbetsgivaren den enda aktören som misstänkte eller visste om våldet, men arbetsgivaren hade ändå inte frågat eller hänvisat medarbetaren till rätt stöd. Det finns därav skäl att utöka stödet för ökad upptäckt av våld, inte minst i verksamheter med staten som arbetsgivare. Åtgärder för förbättrad upptäckt av våld inom arbetslivet kan innebära att fler enskilda upptäcks och därmed nås av erbjudanden om stöd, skydd och behandling. Jämställdhetsmyndigheten har tagit fram en vägledning hur arbetsgivare kan upptäcka våld mot närstående inom ramen för sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

¹³⁹ Jämställdhetsmyndigheten. (2022) *Uppgifter om våld är inget undantag – Redovisning av kartläggningen av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge*. Angered.

¹⁴⁰ *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*, Socialstyrelsen, 2024.

Tydliggör styrning och det gemensamma ansvaret

Den systembaserade utgångspunkten i en nollvision kan bidra till att fler aktörer förstår sin roll i relation till helheten i systemet och tar sin del i det delade ansvaret för ett visst samhällsproblem. Erfarenheterna från arbetet med andra nollvisioner visar också att en nollvision kan öka engagemanget för att uppfylla nollvisionen hos yrkesverksamma. För att detta ska ske krävs emellertid tydlig styrning och ledning på området och att verksamhetsledare på såväl nationell som regional och lokal nivå ger arbetet med nollvisionen tydlig prioritet. Att arbeta med målstyrning och gemensamma ambitioner kan bidra till ett mer sammanhållet arbete visar exempelvis Statskontorets utvärdering av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.¹⁴¹ Strategin har bidragit till ett samlat grepp om arbetet med mäns våld mot kvinnor och har skapat ett ramverk med gemensamma begrepp och målsättningar. En nollvision är likt en strategi ett styrmedel som kan bidra till att skapa ett gemensamt ramverk. Centrala aspekter för att en nollvision ska kunna lyckas är samverkan, implementering och styrning, samt att de samverkande myndigheterna och aktörerna ser till att de gemensamma målen och implementeringen av nollvisionen blir en del av ordinarie verksamhet. Erfarenheter från tidigare nollvisioner visar att det krävs en tydlig ledning och styrning från den eller de aktörer som har huvudansvaret att driva och leda arbetet.

Kunskap och uppföljning är förutsättningar för framgång

En strukturerad uppföljning är en viktig aspekt av en nollvision. Det uppföljningssystem som används inom trafiksäkerhetsområdet kan fungera som inspirationsmodell även för en nollvision för våld i nära relationer. Den innebär att en analysgrupp beskriver den aktuella statistiken för det dödliga och allvarligt skadliga våldet mot närstående i Sverige. Utvecklingen analyseras sedan i förhållande till uppställda mål och genomförda åtgärder. Analysgruppen tar fram en årlig rapport som beskriver nuläget i de insatsområden som prioriterats och visar inom vilka områden det behöver göras fler insatser för att de uppsatta målen ska kunna uppnås. På så sätt säkerställs att berörda aktörer ges återkoppling. Förslagsvis bör arbetet koordineras med befintliga uppföljningsstrukturer. Exempelvis Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall, som inbegriper fall av dödligt våld i nära relationer. Jämställdhetsmyndighetens har även i uppdrag att vartannat år följa upp det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, vilket bland annat innefattar uppföljning av indikatorer på området.

En gemensam databas skulle ge möjlighet att samla information, vilket kan bidra till ett mer systematiskt uppföljningsarbete av våld i nära relationer. Inom trafiksäkerhetsområdet utgör kunskap från djupstudierna grunden för flera strategiarbeten. I strategierna identifieras de områden där det finns störst möjlighet att vidta åtgärder för att bidra till målen. Djupstudierna inom trafikområdet syftar, som nämnts, till att förstå om något hade kunnat förhindra att olyckan uppstod eller lindra konsekvenserna av olyckan, genom att få fram vad som hände och vad som kan göras för att det inte ska ske igen. Modellen med djupstudier kring specifika fall som används inom trafiksäkerhetsområdet skulle också, i modifierad form, kunna vara användbar inom arbetet med dödligt och allvarligt skadligt våld i nära relationer. Hur en sådan modell för uppföljning skulle

¹⁴¹ *Mäns våld mot kvinnor - En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*. Statskontoret, 2021.

utformas i praktiken skulle dock behöva utredas vidare och den behöver även beakta Socialstyrelsens uppdrag att utreda vissa skador och dödsfall.

En annan modell som vi ser som användbar är den årliga resultatkonferens som arrangeras inom trafiksäkerhetsområdet. En sådan konferens skulle kunna samla beslutsfattare, yrkesverksamma och civilsamhällsaktörer för att ta del av analysresultaten om utvecklingen i relation till mål och genomförda åtgärder. Det primära syftet med en sådan konferens är att sprida analysresultat som ger ett bra underlag för kommande arbete för att minska det dödliga och skadliga våldet mot närstående. Det skulle också kunna ge förutsättningar för alla medverkande aktörer att arbeta åt samma håll. Utifrån analysrapporten och diskussionerna på resultatkonferensen kan ansvariga aktörer formulera ett gemensamt ställningstagande om vilken inriktning arbetet ska ha inför kommande år. Ställningstagandet kan sägas ge vägledning till involverade myndigheter samt lokala och regionala aktörer som arbetar med frågan. Utifrån analysrapportens resultat kan också varje enskild aktör lättare se vilka åtgärder som de bör prioritera i sin egen organisations verksamhetsplanering. Det är också angeläget att se till att det finns flera forum för att samla involverade aktörer för samverkan och dialog om hur målen och därmed nollvisionen ska uppnås. Inom trafiksäkerhet är resultatkonferensen en nationell konferens. Jämställdhetsmyndigheten ser emellertid ett behov av att involvera den regionala och lokala nivån, till exempel i form av att både nationella och lokala konferenser arrangeras. Modellen skulle således behöva anpassas för att bättre främja spridningen av resultat till regionala och lokala verksamheter.

Vilka utmaningar finns det med att använda nollvision som arbetssätt?

Här följer en sammanfattning av vad vi bedömer som utmaningarna:

Brist på tydliga resultat kan minska stödet för nollvisionsarbetet

På samma sätt som långsiktighet kan vara en möjlighet kan det också innebära vissa utmaningar. En hållbar förändring av ett allvarligt samhällsproblem sker sällan snabbt utan är frukten av ett långsiktigt systematiskt arbete. Vissa år kan förändringarna vara stora och positiva för att året efter vara stora men negativa. De mest kända nollvisionerna har inte arbetats fram för att generera snabba och kortsiktiga förändringar. Erfarenheter från andra nollvisioner visar emellertid att bristen på tydliga resultat kan skapa frustration och kritik, samt leda till att visionen ifrågasätts.

Legitimiteten kan försvagas om nollvisionen inte fylls med innehåll

Att enbart använda begreppet nollvision som en slogan för att ge kraft och inspiration till ett allvarligt samhällsproblem riskerar att underminera nollvisionen som arbetssätt. Legitimiteten i begreppet bygger på att arbetssättet leder till positiva förändringar på sikt. Om nollvisionspolicyn brister vad gäller problemdefinition, uppföljning eller saknar grundläggande verktyg för förändring riskerar det att påverka förtroendet för nollvisioner generellt. Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att det är angeläget att noggrant utreda hur en nollvision ska utformas. Syftet med en fördjupad utredning är att säkerställa att visionen har bred förankring hos berörda aktörer samt att arbetet koordineras med den befintliga organisationsstruktur som byggts upp, exempelvis inom den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Detta för

att undvika att skapa parallella organisationsstrukturer, vilket skulle kunna leda till att arbetet blir mer fragmenterat och mindre effektivt.

Konkurrerande etiska perspektiv och målvisioner kan göra arbetet otydligt

Nollvisionen står för ett etiskt perspektiv som bygger på ett gemensamt kollektivt ansvar för de system vi människor bygger upp. Inom vissa av de andra nollvisionerna som beskrivits i rapporten har det funnits konkurrerande etiska perspektiv mellan exempelvis individuell frihet och kollektivt samhällsansvar. Frågan om våld i nära relationer inrymmer, enligt vår bedömning, inte samma etiska problemställning som finns inom exempelvis suicidområdet kring den enskildes frihet. Det finns dock andra skiljelinjer inom området våld i nära relationer. Det kan till exempel handla om hur problemet ska begripliggöras och benämnas. I riksdagsdebatten som föregick tillkännagivandet framhöll vissa partier vikten av att ha ett strukturellt perspektiv på våld i nära relationer och tydligare synliggöra könsdimensionen och frågans relevans för jämställdhet i samhället.¹⁴² I linje med detta synsätt ansågs det viktigt att nollvisionen avsåg mäns våld mot kvinnor snarare än det könsneutrala begreppet våld i nära relationer. Andra partier förordade i stället definitionen våld i nära relationer och framhöll principen att allas liv och hälsa är lika mycket värda och att varje individ har samma absoluta och okränkbara värde. Oavsett vilken målgrupp och vilket begrepp som väljs så finns det enligt Jämställdhetsmyndigheten ett behov att beakta hur nollvisionen ska förstås i relation till befintliga målsättningar som det jämställdhetspolitiska delmålet *att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*. Delmålet omfattar alla yttringar av fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt, våld och hot om våld som riktas mot kvinnor; hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Delmålet har ett andra led om att *kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet*. Det medför att delmålet innefattar fler områden än vad som räknas till begreppet våld i nära relationer. Målformuleringen kan också sägas syfta till att betona att mäns våld mot kvinnor är den yttersta konsekvensen av den maktobalans som råder mellan män och kvinnor.¹⁴³ Jämställdhetsmyndigheten menar att det befintliga delmålet kan uppfattas som en sorts nollvision, varför det finns behov av att klargöra mervärdet av att ha två relativt snarlika målformuleringar. Det kan även finnas ett behov av att tydliggöra hur delmålet och en nollvision i nära relationer ska förstås i relation till varandra samt hur målsättningarna ska kunna komplettera varandra på bästa sätt. Man bör även utreda om en nollvision för våld i nära relationer ska bli en åtgärd under det sjätte delmålet. Detta skulle kunna bidra till att synliggöra den jämställdhetspolitiska relevansen av en nollvision. Det pågår för närvarande en statlig utredning som ska stärka den långsiktiga styrningen av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningen ska bedöma om det bör införas ett särskilt jämställdhetspolitiskt delmål för att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, samt föreslå en ny formulering för det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra samt ta fram förslag på en långsiktig strategi på området. I ett eventuellt fortsatt arbete med att etablera en nollvision är det angeläget att beakta hur nollvisionen ska koordineras med det övergripande arbetet med delmålet.

¹⁴² Sveriges riksdag. Protokoll 2022/23:92. Onsdagen den 19 april.

¹⁴³ *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. Regeringens skrivelse 2016/17:10.

Målet noll tar lång tid att uppnå och kan uppfattas som abstrakt

Det långsiktiga målet noll är abstrakt och ligger långt fram i tiden. En utmaning med nollvision som styrmodell är att hitta ett arbetssätt som tydligt kan kopplas till målet noll. Att upprätthålla motivationen och kontinuerliga resurser är en omfattande samhällslig utmaning. Vid införandet av nollvision som angreppssätt bör det, enligt samordnaren för agenda 2030, byggas upp en samhällslig målstyrningsmodell med effektmål i form av etappmål och förebyggande indikatorer som pekar ut viktiga prioriteringar på medellång sikt. Det finns också möjlighet att använda sig av så kallade resultatmål som mäter utvecklingen inom verksamheter. Vid en eventuell etablering av en nollvision ser Jämställdhetsmyndigheten att det vore positivt att använda sig av etappmål för att eftersträva progression på kortare sikt. Etappmål används exempelvis inom trafiksäkerhetsområdet där man antagit ett etappmål om att halvera antalet döda till år 2030 och minska antalet allvarligt skadade med 25 procent. Etappmål kan bidra till att göra det långsiktiga målet mindre abstrakt.

Otydlig och kortsiktig politisk styrning kan försvåra genomförandet

En politisk utmaning är att det politiska systemet behöver avgöra vilka samhällsproblem som ska prioriteras och behöver omfattande policyprogram som en nollvision. En utmaning är att skapa ett tillräckligt tydligt underlag för att kunna fatta beslut om prioriteringar.

Det finns flera fördelar med att en nollvision uttrycks i en proposition, visar erfarenheterna från andra nollvisioner. En proposition gäller tills vidare och därmed också de mål och visioner som uttrycks i den, till skillnad från exempelvis visioner och mål som uttrycks i tidsbegränsade styrdokument framtagna av regering eller myndigheter. Det faktum att riksdagen har ställt sig bakom en vision ger dessutom legitimitet. Det innebär ett förpliktigande för regeringen. I arbetet med suicidprevention har kritiker framfört att det hade blivit en tydligare styrning och mindre öppet för tolkning om nollvisionen och handlingsprogrammet blivit ett eget policydokument och inte inkorporerats i en bred proposition om folkhälsa i stort.

När det gäller politiska prioriteringar spelar även ekonomiska satsningar en avgörande roll. Flera jämförande analyser betonar att det lagts betydligt mer resurser på att uppnå nollvisionen för trafiksäkerhet än för att uppnå nollvisionen mot suicid, vilket har haft betydelse för visionernas måluppfyllnad. I relation till frågan om våld i nära relationer är det, som Socialstyrelsens utredning av vissa skador och dödsfall visat, viktigt att det finns tillräckliga resurser och kunskap inom exempelvis socialtjänsten för att handlägga komplicerade ärenden. Det kan också handla om behov av utbildningsinsatser och tydligare riktlinjer. Åtgärder som att ställa rutinmässiga frågor om våld kräver att det finns tid och resurser avsatt för att ta emot svaret och för att hänvisa eventuella våldsutsatta vidare till rätt aktör. Men en politisk prioritering inom våld i nära relationer kan också vara att säkerställa att våldsutsatta erbjuds tillgång till skyddat boende samt att våldsutsatta kvinnor och barn ges förtur till stadigvarande boenden. Tidigare utredningar har även visat att såväl brottsofferperspektivet som barnperspektivet behöver stärkas ytterligare. Det handlar bland annat om att ge våldsutsatta större delaktighet i planeringen av insatser och att barn behöver uppmärksammas på ett mer systematiskt sätt i arbetet med våld i nära relationer.

VAD BÖR BEAKTAS I EN ETABLERING AV EN NOLLVISION FÖR VÅLD I NÄRA RELATIONER?

Det system som omfattar området våld i nära relationer kan i flera avseenden jämföras med områdena suicid, patientsäkerhet och hemlöshet då systemet inte enbart omfattar myndigheters formella roll, utan även involverar ett större antal aktörer som exempelvis närstående. En unik utgångspunkt för våld i nära relationer är att det finns ett eller flera brottsoffer och en eller flera förövare. Det innebär att man i utformningen av en nollvision behöver ta hänsyn till både systemet runt förövaren och runt den våldsutsatta. Här följer ett antal punkter som Jämställdhetsmyndigheten ser som relevanta att beakta vid en eventuell etablering av en nollvision för våld i nära relationer.

Fokus på det dödliga och allvarligt skadliga våldet

Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att det finns skäl att inrikta en nollvision på det dödliga och allvarligt skadliga våldet i nära relationer. Detta våld är förknippat med stort personligt lidande och drabbar även anhöriga. Trots stora satsningar på kvinnofrid och våld i nära relationer så har endast en viss minskning av dödsfallen skett under senare år. Detta talar för att en nollvision skulle kunna fylla en viktig funktion för att kraftsamla mot det dödliga våldet. Samtidigt vill vi betona att det dödliga våldet inte uppstår i ett vakuum utan behöver ses i relation till andra mer vanligt förekommande våldsuttryck.¹⁴⁴ Det dödliga våldet ska således inte förstås som ett isolerat fenomen. Förslaget att inrikta nollvisionen på det dödliga och allvarligt skadliga våldet i nära relationer ska heller inte uppfattas som att andra former av mäns våld mot kvinnor är mindre allvarliga eller inte ska ges samma prioritet. Tvärtom anser vi att det finns behov av att arbeta med alla former av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer samordnat inom ramen för en gemensam nationell strategi. Jämställdhetsmyndigheten vill i sammanhanget betona vikten av ett brett och universellt våldspreventivt arbete för att förebygga och minska förekomsten av våld i nära relationer bland befolkningen i stort. Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att en nollvision som inriktas mot det dödliga och allvarligt skadliga våldet skulle utgöra ett viktigt komplement till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Den nationella strategin har ett bredare perspektiv på mäns våld mot kvinnor och omfattar alla yttringar av fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt, våld och hot om våld som riktas mot kvinnor; hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Nollvisionen bör alltså ses som ett av flera verktyg för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

¹⁴⁴ För ett resonemang om våldets kontinuum se exempelvis Kelly, Liz. *Surviving Sexual Violence*. 1988.

Skapa bred politisk enighet och långsiktighet i arbetet

Ett första steg är att säkerställa att det finns en bred politisk enighet för att ta fram en nollvision mot våld i nära relation. En sådan samsyn ger arbetet långsiktighet och möjlighet till framförhållning bland involverade myndigheter. Långsiktigheten i arbetet underlättas av att politiska aktörer också delar en gemensam problem- och målbild, samt har en gemensam syn på hur det aktuella området ska prioriteras i relation till andra områden. Erfarenheten från tidigare nollvisioner visar att det är viktigt att det politiska stödet hålls aktuellt och att det kontinuerligt fattas beslut i linje med arbetet. Medborgligt stöd och engagemang är också av betydelse för en nollvisions genomslagskraft.

Jämställdhetsmyndigheten bedömer att det finns en stark konsensus bland de politiska partierna om att våld i nära relationer är ett stort samhällsproblem, sett ur folkhälso-, jämställdhets- och demokratiperspektiv. Flera olika tänkta syften med en nollvision framkommer i den motion och debatt som följde i riksdagens kammare i samband med att riksdagen beslutade att uppmana regeringen att införa en nollvision mot våld i nära relationer. En nollvision förmodades exempelvis kunna bidra till att höja den generella kunskapsnivån och öka kännedomen om problemet bland befolkningen, minska stigmatiseringen, sätta fokus på det förebyggande arbetet, kraftsamla samhällets samtliga sektorer och ge en signal om att problemet bör prioriteras politiskt.¹⁴⁵ I debatten framkom däremot ingen kritik mot den nuvarande organisationsstrukturen för att hantera frågorna.

Att det finns ett reellt behov av att vidta ytterligare åtgärder för att minska antalet dödsfall och allvarligt skadade bekräftas av Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall som i flera rapporter visat på återkommande brister i samhällets skyddsnät.¹⁴⁶ Jämställdhetsmyndigheten menar att en nollvision, om den är väl genomförd, kan bidra till målet om att minska antalet döda och allvarligt skadade. Vi ser också att en nollvision, i enighet med riksdagens intentioner, skulle ge en tydlig signal om att frågan är politiskt prioriterad.

Utred en lämplig organisationsstruktur och tillse att resurser finns

Ett annat viktigt initialt steg är att identifiera vilka aktörer som kan sägas ingå i systemet och ta det gemensamma ansvaret för att skapa strukturer och arbetssätt på området. Jämställdhetsmyndigheten ser ett behov av att det görs en noggrann utredning av hur en organisationsstruktur för en nollvision ska utformas. En sådan utredning bör inte enbart ta hänsyn till myndigheternas olika roller utan även innefatta en analys av civilsamhällets roll och hur olika civilsamhällsaktörer kan bidra till arbetet med visionen. Utredningen bör även undersöka hur andra aktörer såsom arbetsgivare och privata aktörer, som privata vårdbolag och fastighetsägare skulle kunna involveras i arbetet.

Jämställdhetsmyndigheten anser att det är angeläget att en nollvision för våld i nära relationer blir ett komplement till det pågående arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor snarare än att det skapas en helt ny struktur. Det är av avgörande betydelse att inte skapa parallella strukturer då detta kan göra arbetet mer fragmenterat. Det finns också effektivitets- och kostnadsvinster med att samordna snarlika verksamheter och organ. Därför bör man i så stor utsträckning som möjligt utnyttja befintliga organisationsstrukturer. Exempelvis skulle det GD-råd som

¹⁴⁵ Sveriges riksdag. Protokoll 2022/23:92. Onsdagen den 19 april.

¹⁴⁶ Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023, Socialstyrelsen, 2024.

etablerats för arbetet med den nationella strategin kunna vara en av flera bra samverkansformer, samt det nätverk som Jämställdhetsmyndigheten etablerat för myndigheter med ansvar för uppdrag under den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

En ytterligare faktor är att säkerställa att de ansvariga aktörerna har resurser och förutsättningar att implementera nollvisionen. Det handlar således både om att säkerställa att yrkesverksamma ges rimliga möjligheter att arbeta i enighet med riktlinjer, rekommendationer och metodstöd men också att beakta regionala och lokala förutsättningar för att implementera nollvisionens arbetssätt.

Motverka felbarhet i systemet

En utmaning som kommer att vara relevant för en nollvision för våld i nära relationer är hur människans felbarhet ska hanteras. Även om det yttersta ansvaret för en våldsgärning ligger hos våldsutövaren så finns det också ett samhälleligt ansvar för att skapa strukturer för att i möjligaste mån förhindra att våldsbrottet sker. Erfarenheter från arbetet med tidigare nollvisioner visar att fokus på systemet och synen på systemägare som ansvariga handlar om ett förhållningssätt hos systemägare för att möjliggöra förändring och utveckling. Att systemägare behöver känna sig ansvariga är både en nyckel och en utmaning.

Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall visar att det finns felbarhet i systemet. Det kan exempelvis handla om att regleringar, riktlinjer och metodstöd inte följs, men också om situationer då en samhällsaktör inte gjort något fel men hade haft möjlighet att göra något annat.¹⁴⁷ En nollvision kan enligt Jämställdhetsmyndigheten fylla en viktig funktion för att komma till rätta med denna typ av bister i systemet. Nollvisionen kan också ge ökad legitimitet till det våldsförebyggande och brottspreventiva arbete som redan pågår hos samhällsaktörer som möter våldutsatta och våldsutövare. I detta avseende ser vi också ett behov av att ytterligare intensifiera arbetet med ökad upptäckt av våld, förbättrad riskbedömning och utvecklad samverkan mellan berörda aktörer. Vi återkommer med mer specifika förslag kring detta i våra rekommendationer.

Behovet av en utpekat systemledare som tar ett aktivt ledarskap

Arbetet med tidigare nollvisioner visar att det är avgörande att någon aktör har särskilt ansvar att styra, leda och samordna implementeringen av nollvisionen. Erfarenheten från trafiksäkerhetsområdet är att ju högre upp och närmare den politiska ledningen den ledande aktören är desto kraftfullare blir den. För att kunna driva arbetet framåt behövs därmed en tydlighet i vilken eller vilka myndigheter som har ett huvudansvar för arbetet och vilka myndigheter som ska bedriva granskning av progressionen. Huvudmannaskapet för en nollvision behöver enligt Jämställdhetsmyndigheten utredas innan en eller flera ansvariga aktörer utses. En sådan utredning bör också titta på om ansvaret för att följa upp och granska nollvisionen ska åläggas en annan myndighet än den eller de myndigheter som tilldelas huvudansvaret för nollvisionen. En väl utformad organisationsstruktur är angeläget för att säkerställa att visionsarbetet ger bäring och konkreta resultat.

¹⁴⁷ Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023, Socialstyrelsen, 2024.

Förankra att aktörerna har samma problem- och målbild

Ett ytterligare steg är att förankra att aktörerna inom området har samma problem- och målbild samt etiskt förhållningssätt. Detta är ytterst ett ansvar som bör åläggas den eller de myndigheter som får huvudansvaret för nollvisionen. En sådan problembild skulle i detta fall kunna vara att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och det är oacceptabelt att människor dör eller skadas på grund av våld i nära relationer samt att detta är ett gemensamt samhällsansvar och inte ett individuellt ansvar. Erfarenheter från tidigare nollvisioner visar att om aktörerna inom ett område inte är överens om denna utgångspunkt så är det en större utmaning att arbeta med ett nollperspektiv.

Som ett led i arbetet med att ringa in problembilden är det av vikt att gå igenom den statistik och det datamaterial som finns på området för att få en så korrekt lägesbeskrivning som möjligt. Man behöver även kartlägga vilka aktörer som i dagsläget ansvarar för att samla in och bearbeta statistiken, samt om arbetet kan behöva koordineras på ett annat sätt för att bättre uppfylla nollvisions syften. Jämställdhetsmyndigheten ser att det finns ett stort behov av att utveckla den nationella statistiken kring våld i nära relationer. Ett första steg är att göra en översyn av den nationella statistiken för att säkerställa tillgången till statistik gällande de våldsbrott som ska följas upp inom nollvisionen. Jämställdhetsmyndigheten menar vidare att det krävs en bred översyn av befintliga kunskapsdatabaser för att bedöma på vilket sätt dessa kan användas i arbetet med nollvisionen. Förslagsvis kan de myndigheter som har ett kunskapssamanställande uppdrag inom området våld i nära relationer samverka i arbetet med att inventera dessa.

Undanröj hinder för att genomföra nollvisionen

Nästa steg är att belysa och undanröja eventuella hinder som finns för inrättandet av det arbetssätt som nollvisionen bygger på. Det kan handla om att aktuell lagstiftning inte är tillräcklig eller delvis pekar åt ett annat håll i ansvarsfrågan, som exempelvis varit fallet inom brandsäkerhetsområdet. Även i fall där lagstiftning inte utgör ett formellt hinder så kan det finnas behov av att tydliggöra hur lagen ska tolkas då en utvecklad praxis i vissa fall kan motverka att lagen används fullt ut eller på det sätt som avsetts. Som exempel belyser Socialstyrelsen det faktum att Kriminalvården idag inte kan lämna uppgifter till polisen och socialtjänsten i de fall de uppmärksammar att det finns risk för att en klient kan komma att utöva våld mot en närstående. Det finns därför behov av att utreda förutsättningarna för ytterligare sekretessbrytande regler mellan Kriminalvården och polisen respektive socialtjänsten. I betänkandet *Ökat informationsflöde till brottsbekämpning – En ny huvudregel* (SOU 2023:69) föreslås en ny lag om skyldighet för bland annat Kriminalvården att lämna vissa uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna i deras brottsbekämpande verksamhet. Jämställdhetsmyndigheten delar uppfattningen om att det är ytterst angeläget att sekretesslagstiftning inte utgör ett hinder för att dela nödvändig information som kan bidra till att förebygga återfall i brott och minska risken för våldsutsatthet.

Ett annat exempel är kontaktförbud, som sällan meddelas i ärenden som rör brott i nära relationer trots att det finns en hög risk för partnervåld. Motiveringen till avslaget är i de flesta fall att gärningspersonen inte tidigare hade lagförts för brott mot närstående. Enligt den nuvarande bestämmelsens utformning betonas att bedömningen bör vara mycket restriktiv gällande möjligheterna att utfärda kontaktförbud i de fall personen inte

tidigare begått brott mot skyddspersonen. Även i Riksåklagarens riktlinjer om kontaktförbud anges att tidigare brott mot skyddspersonen är den viktigaste omständigheten vid bedömningen. Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall visar samtidigt att det finns behov av kontaktförbud även när den som förföljer, hotar eller trakasserar en annan person *inte* tidigare har dömts för brott mot närstående.¹⁴⁸ Detta bekräftas också av forskning om partnervåld. Det finns därför behov av att ändra bestämmelserna i kontaktförbudslagstiftningen så att lagen får den brottsförebyggande effekt som avsågs. Det pågår för närvarande en översyn av kontaktförbudslagstiftningen som ska se över om möjligheterna till att meddela kontaktförbud bör utvidgas. Jämställdhetsmyndigheten ser detta som en viktig faktor för att i högre grad än tidigare kunna skydda potentiella brottsoffer.

Arbetet behöver vara kunskapsbaserat och följas upp

För att stärka de våldsförebyggande och brottspreventiva åtgärdernas precision finns en omfattande forskning att tillgå och här finns även en kunskapsbas att utgå ifrån på flera svenska myndigheter som Jämställdhetsmyndigheten, Nationellt centrum för kvinnofrid, Barnafrid, Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer med flera. Jämställdhetsmyndigheten menar att det är angeläget att knyta dessa till arbetet med en eventuell nollvision i syfte att ta tillvara befintlig kompetens och koordinera den samlade kunskapen på området. Jämställdhetsmyndigheten ser också att det vid ett eventuellt införande av en nollvision finns ett behov av att etablera ett samverkansorgan som gemensamt kan arbeta fram ett lämpligt arbetssätt. Hur ett sådant organ kan utformas är något som skulle kunna utredas inom ramen för en fördjupad utredning.

Lärdomar från flera av de nollvisionsområden som nämnts i denna rapport baseras på ett kontinuerligt arbete med indikatorer. Dessa indikatorer bör vara centrala för att kunna mäta progression. Ett första steg i utformningen av en nollvision mot våld i nära relationer är således att identifiera vilka indikatorer som är lämpliga i arbetet med visionen. Jämställdhetsmyndighetens bedömning är att man förutom att inkludera indikatorer som mäter förekomsten av allvarligt skadligt och dödligt våld också bör inkludera indikatorer som mäter verksamhetsutveckling. Syftet med att använda indikatorer som mäter strukturer, processer och resultat är att stimulera till ett systematiskt förbättringsarbete. Som exempel riktar strukturindikatorer fokus på de resurser en verksamhet har, till exempel kompetens, rutiner och överenskommelser. Processindikatorer belyser om och på vilket sätt aktiviteter genomförs, till exempel handläggning och olika insatser. På så sätt kan även processresultat för en verksamhet mätas. Resultatindikatorer belyser de resultat som uppnåtts för enskilda individer, det vill säga om insatser lett till avsedda mål.

Idag har både Jämställdhetsmyndigheten och Socialstyrelsen ansvar för att följa upp indikatorer kring våld i nära relationer. Vår bedömning är att detta arbete med fördel skulle kunna koordineras med ett eventuellt uppdrag att följa upp indikatorer inom en nollvision för våld i nära relationer.

¹⁴⁸ Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023, Socialstyrelsen, 2024.

I allt utvecklingsarbete finns behov av kontinuerliga och transparanta granskningar. Erfarenheterna från tidigare nollvisioner visar att det krävs en uthållighet i arbetet med att mäta progression. Detta mäts inte enbart i siffror, utan måste även innehålla mer kvalitativa mål. Nollvision som arbetssätt eller annat systematiskt förändringsarbetet ska därför inte ses som en snabb och enkel lösning på ett utmanande samhällsproblem. Det är således en fallgrop att se nollvisionen som en ”quick fix”. Samtidigt vill vi i detta sammanhang betona att ett långsiktigt arbete på kvinnofridsområdet initierades i och med antagandet av den tioåriga nationella strategin förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Strategin har medfört ett viktigt perspektivskifte i och med dess ökade fokus på det våldsförebyggande arbetet. Utvärderingar av arbetet har också visat att långsiktiga och fleråriga insatser ger betydande effekt och skapar värdefull samordning. En eventuell nollvision skulle således inte behöva initiera ett nytt perspektivförändrande arbete utan i stället bli ett led i det redan pågående förändringsarbetet inom den nationella strategin. Det ger i sin tur förutsättningar för att få en snabbare start i arbetet då ett flertal samordningsstrukturer inom området redan utarbetats.

REKOMMENDATIONER

I detta kapitel presenterar vi rekommendationer om hur åtgärder för en nollvision för våld i nära relationer kan utformas. I arbetet med rekommendationerna har vi tagit hänsyn till Socialstyrelsens bedömningar i utredningarna om vissa skador och dödsfall då förslagen kan förmodas ha betydelse för en nollvision med målsättningen att minska antalet döda och allvarligt skadade.

Åtgärder för hur en nollvision kan utformas

Uppdrag att utreda och föreslå utformning av en nollvision för våld i nära relation och en lämplig organisationsstruktur

Förstudien visar att det finns goda möjligheter med att använda nollvision som arbetsätt och styrmodell för våld i nära relation, men också att det finns en rad utmaningar och faktorer som behöver beaktas för att en nollvision ska få tänkt genomslag. Erfarenheter från arbetet med andra nollvisioner visar även att det krävs en tydligt organisatorisk struktur för att en nollvision ska ge önskvärt utfall. Jämställdhetsmyndigheten föreslår därför att regeringen ger lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett förslag till en nollvision för våld i nära relationer med en målstruktur och förslag på hur arbetet med nollvisionen ska följas upp. I detta bör ingå att undersöka om det finns anpassad och tillgänglig statistik för att följa upp nollvisionen utifrån ett antal indikatorer. Därtill bör det ingå i uppdraget att utreda de organisatoriska förutsättningarna för att införa en nollvision för våld i nära relationer och ta fram förslag på hur en organisationsstruktur för en nollvision kan utformas. Uppdraget bör ta utgångspunkt i denna förstudierapport och de lärdomar som finns från tidigare nollvisioner. I uppdragsbeskrivningen bör ingå att föreslå en eller flera huvudansvariga myndigheter som kan leda och driva arbetet med nollvisionen framåt. Utredningen bör även undersöka vilka ytterligare aktörer som ska ingå samt vilka roller de ska ha i implementeringen av nollvisionen. Det bör även utses en eller flera myndigheter som ansvarar för att följa upp nollvisionen. Denna funktion kan även åläggas den eller de huvudansvariga myndigheterna. Utredningen bör även lämna förslag på en målformulering för en nollvision för våld i nära relationer samt identifiera tänkbara indikatorer på området. Jämställdhetsmyndigheten ser också ett behov av att utreda om en nollvision ska inkludera hela delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra eller om den ska avgränsas till våld i nära relationer.

Aktiviteter inom en nollvision

I arbetet med förstudien har ett antal utvecklingsområden identifierats som vi menar behöver samordnas med genomförandet av en nollvision. Vi nämner nedan ett antal åtgärdsområden som vi ser som relevanta för att minska det dödliga och allvarligt skadliga våldet i nära relationer. Inom de flesta av dessa områden pågår redan en rad aktiviteter men vi vill understryka vikten av dessa åtgärder som vi menar har bäring på, och relevans för, en eventuell nollvision.

Åtgärder för att förstärka upptäckt av våldsutsatthet

Att fler samhällsaktörer förbättrar sitt arbete med att ställa frågor om våld är en viktig åtgärd inom en nollvision för våld i nära relationer. Enligt HSLF-FS 2022:39 som trädde i kraft i november 2022, ska socialnämnden fastställa rutiner för när och hur personalen i dess verksamheter ska ställa frågor om våld för att kunna upptäcka bland annat våldsutsatta som behöver stöd och hjälp. Trots detta visar Socialstyrelsens utredning av vissa skador och dödsfall att socialtjänsten i många fall inte ställer frågor om våld trots att det framkommer faktorer som innebär en förhöjd risk för våldsutsatthet.¹⁴⁹ Jämställdhetsmyndigheten ser, liksom Socialstyrelsen, att det är av stor vikt att socialtjänsten ställer frågor om våld för att kunna upptäcka våldsutsatthet. Socialstyrelsen har ett pågående uppdrag att ge kommuner och regioner stöd till implementeringen av föreskrifterna. Jämställdhetsmyndigheten ser behov av att vidta ytterligare åtgärder på området samt att förbättra socialtjänstens uppföljningssystem så att resultaten av vidtagna åtgärder kan följas upp.

Bristerna i att ställa frågor om våld gäller också hälso- och sjukvården. Enligt HSLF-FS 2022:39, som trädde i kraft i november 2022 ska vårdgivare fastställa rutiner för när och hur personalen i dess verksamheter ska ställa frågor om våld för att kunna upptäcka våldsutsatta som behöver vård. Flera satsningar har genomförts under de senaste åren och Jämställdhetsmyndigheten ser att det är angeläget att dessa insatser fortgår. Hälso- och sjukvården är den samhällsaktör som flest våldsutsatta har kontakt med.

Jämställdhetsmyndigheten föreslår även att regeringen utreder om arbetsgivare kan involveras mer i det våldsförebyggande arbetet genom att exempelvis ges en skyldighet att uppmärksamma våld mot närstående i det systematiska arbetsmiljöarbetet. Jämställdhetsmyndigheten ser ett behov av fortsatta satsningar på att öka kunskapen om våldets konsekvenser bland arbetsgivare samt att ge stöd och handledning kring hur de kan agera för att upptäcka våld och hjälpa anställda som utsätts för våld att få rätt insatser.

Åtgärder för att stärka samhällsaktörernas riskbedömningar

En återkommande brist som påvisats i flera utvärderingar är att centrala samhällsaktörer inte gör fullständiga och korrekta riskbedömningar. Exempelvis ska socialnämnden i enlighet med föreskrifterna i HSLF-FS 2022:39 göra en bedömning av risken för ytterligare våld i en utredning av en våldsutsatt vuxen och vid behov ska bedömningen upprepas. I praktiken görs inte alltid detta, i synnerhet i ärenden där det enbart förekommit psykiskt våld. Socialstyrelsen pekar också på att polisen inte alltid gör strukturerade riskbedömningar av risken för upprepat våld, trots att detta kan leda till att relevanta skyddsåtgärder kan vidtas. Det pågår för närvarande ett utvecklingsarbete för att säkerställa att strukturerade riskbedömningar görs i den omfattning som behövs, men uppföljningsarbetet behöver följas upp för att säkerställa att det leder till praktisk förändring. Samhällsaktörernas riskbedömning begränsas också av gällande sekretesslagstiftning. Exempelvis lämnar Kriminalvården inte alltid uppgifter till socialtjänst och Polismyndigheten trots att de bedömt att gärningspersoner har hög risk för att återfalla i brott, bland annat partnervåld. Orsaken är de begränsade möjligheter som finns att bryta sekretessen i dessa ärenden. Jämställdhetsmyndigheten ser att det inom ramen för en nollvision finns anledning att se över och även samordna arbetet med

¹⁴⁹ Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023, Socialstyrelsen, 2024.

riskbedömningar hos relevanta samhällsaktörer. Systematiska riskbedömningar är ett viktigt led i det våldsförebyggande och brottspreventiva arbetet. Det är också angeläget att riskbedömningar uppdateras i linje med den senaste forskningen. Flera studier har exempelvis visat att suicid är en avgörande riskfaktor för dödligt partnervåld. Detta talar för att frågor om suicid i högre grad bör ingå i riskbedömningen samt att psykiatri är uppmärksam på denna riskfaktor. I ett utökat arbete med riskbedömningar behöver det ingå ett ökat fokus på våldsutövaren. Även riskfaktorer kopplade till psykisk ohälsa behöver beaktas i större utsträckning.

Förbättrad samverkan för att förebygga våld

Studier och flera statliga utredningar har lyft fram bristen på samverkan för att förebygga upprepat våld mot närstående. Detta är ett allvarligt problem då samverkan är en central faktor för att förebygga upprepat och dödligt våld mot en närstående. När det gäller socialtjänstens skyldighet att samverka internt och med andra samhällsaktörer finns flera bestämmelser. Trots detta visar Socialstyrelsens utredning av vissa skador och dödsfall att samverkan i praktiken ofta saknas.¹⁵⁰ Kommunerna har också en skyldighet att ta fram en individuell plan (SIP) tillsammans med hälso- och sjukvården om den enskilde har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården, förutsatt att personen samtycker till det. Syftet med bestämmelsen om SIP är att tydliggöra huvudmännens gemensamma ansvar för personer med behov av stöd från både hälso- och sjukvård och socialtjänst, så att både kortsiktiga och långsiktiga behov av samordning tillgodoses. Trots detta visar undersökningar att användandet av SIP ännu inte blivit en integrerad del i socialtjänstens eller hälso- och sjukvårdens arbete med våld utsatta och våldsutövare. Studier visar att när SIP används är det ett kraftfullt och¹⁵¹ effektivt verktyg som leder till att adekvata insatser påskyndas och följs upp på både kort och lång sikt.

Brister i samverkan gäller också polisen. Socialstyrelsen uppmärksammar i den senaste skade- och dödsfallsutredningen att det i flera ärenden framkommit att polisen inte kontaktat socialtjänsten när de fått kännedom om att en vuxen person (utan barn) är utsatt för våld av närstående. Detta trots att en polisanmälan om våld i nära relationer tagits upp eller att man av andra skäl har uppmärksammat att den våld utsatta kunde ha behov av insatser från socialtjänsten. Det är angeläget att socialtjänsten får dessa uppgifter för att kunna informera om och erbjuda relevanta stöd och skyddsinsatser. Socialstyrelsen bedömer att det behöver bli tydligare när Polismyndigheten kan lämna uppgifter till socialtjänsten. Mot bakgrund av detta föreslås en översyn av bestämmelsen i polislagen (6 § andra stycket första meningen) i syfte att förtydliga om bestämmelsen ensam ska kunna utgöra grund för att lämna uppgifter till socialtjänsten när det gäller bland annat våld utsatta vuxna som kan vara i behov av stöd och hjälp från socialtjänsten.

Sammanfattningsvis ser Jämställdhetsmyndigheten att det finns stora vinster med att förbättra samverkan mellan samhällsaktörer och säkerställa att befintliga insatser implementeras och används i högre utsträckning. Jämställdhetsmyndigheten menar också att samverkansinitiativ i högre grad än idag kan inkluderas i aktörernas arbete med våld utsatta. Det är också angeläget att berörda samhällsaktörer kan dela information för att förhindra våld utsatthet.

¹⁵⁰ Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023, Socialstyrelsen, 2024.

¹⁵¹ Ibid.

REFERENSER

- Abebe, Henok Girma (2022) 'Road Safety Policy in Addis Ababa: A Vision Zero Perspective'. *Sustainability* 2022, 14, 5318. <https://doi.org/10.3390/su14095318>
- Abebe, Henok Girma; Hansson, Sven Ove; & Edvardsson Björnberg, Karin (2022) 'Arguments against Vision Zero' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.
- Alves-Costa F, Hamilton-Giachritsis C, Halligan S. "Everything Changes": Listening to homicidally bereaved individuals' practice and intervention needs. *Journal of interpersonal violence*. 2021;36(5-6):NP2954–NP2974.
- Andersson, R. & Gell, T. (2022) 'Vision Zero on Fire Safety' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.
- Arbetsmiljölagen 1977:1160. Ändrad SFS 2023:349.
- Arbetsmiljöverket (2016) *Kvinnors och mäns arbetsvillkor – betydelsen av organisatoriska faktorer och psykosocial arbetsmiljö för arbets- och hälsorelaterade utfall*. Kunskapssammanställning 2016:2. Författare Magnus Sverke, Helena Falkenberg, Göran Kecklund, Linda Magnusson och Petra Lindfors. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Arbetsmiljöverket (2020) *Analys av dödsolyckor 2018 och första halvåret 2019*. 2019/037768
- Belfrage H, Rying M. Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal behaviour and mental health*. 2004;14(2):121–33.
- Belin, M., Vedung, E., Tillgren, P., (2012) Vision Zero – a road safety policy innovation. *Int.J. Injury Control Saf. Promotion* 19 (2), 171–179.
- Belin, M., Tillgren, P., (2012) Vision Zero. How a policy innovation is dashed by interest conflicts, but may prevail in the end. *Scand. J. Public Administration* 16 (3), 83–102.
- Brottsförebyggande rådet. (2022) *Våld i nära relationer*. [Våld i nära relationer - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](https://www.bra.se)
- Brottsförebyggande rådet. (2014) *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Brottsförebyggande rådet.
- Caman S, Howner K, Kristiansson M, Sturup J. Differentiating male and female intimate partner homicide perpetrators: A study of social, criminological and clinical factors. *International journal of forensic mental health*. 2016;15(1):26–34.
- Caman, S., Kristiansson, M., Granath, S., & Sturup, J. (2017). [Trends in rates and characteristics of intimate partner homicides between 1990 and 2013](#). *Journal of Criminal Justice* 49, 14–21.
- Campbell JC, Glass N, Sharps PW, Laughon K, Bloom T. Intimate partner homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, violence & abuse*. 2007;8(3):246–69.
- Dignum, Marloes; Correlje, Aad; Groenleer, Martin & Scholten, Daniel (2018) 'Governing through visions: Evaluating the performativity of the European gas target models', *Energy Research & Social Science*, Vol. 35:193-204.

- DS 2009:47 Reformen skydd mot olyckor. Försvarsdepartementet, Regeringskansliet
- Ekelund, M. (1999) *Varning – Livet Kan Leda till Döden!* Timbro, Stockholm.
- Elvebakk, B. (2007) 'Vision Zero: Remaking Road Safety', *Mobilities*, 2(3):425-441.
- Elvik, Rune (1999) 'Can injury prevention efforts go too far? Reflections on some possible implications of Vision Zero for road accident fatalities', *Accident Analysis and Prevention*, 31 (3):265-286.
- Elvik, R. (2003) How would setting policy priorities according to cost-benefit analyses affect the provision of road safety? *Accident Analysis and Prevention*, 35(4):557-570.
- Elvik, Rune & Vaa, T. (Eds.). (2004). *The handbook of road safety measures*. Oxford: Elsevier.
- Evans, L. (2004). *Traffic safety*. Bloomfield, Mich: Science Serving Society.
- European institute for Gender Equality (2021). *The costs of gender-based violence in the European Union*.
- Friedland, M.L., Trebilcock, M.J., & Roach, K. (1990). *Regulating traffic safety*. Toronto: University of Toronto Press.
- Gioia, D. A., Nag, R., och Corley, K. G. (2012), "Visionary ambiguity and strategic change: The virtue of vagueness in launching major organizational change". *Journal of Management Inquiry*. 21(4), 364-375.
- Haddon, W. (1968) 'Changing approach to epidemiology prevention and amelioration of trauma – transition to approaches etiologically rather than descriptively based', *American Journal of Public Health and the Nation's Health*, 58(8), 1431-1438.
- Tamm Hallström, K., & Grafström, M. (2016). *Visioner som demokratiskt förändringsverktyg?* Handelshögskolan i Stockholm Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor (Score). Decode 2016:4.
- Hansson, Sven Ove (2018) 'Improvement Principles', *Journal of Safety Research*, Vol. 69:33-41.
- Hysing, Erik (2019) 'Responsibilization – The case of road safety governance', *Regulation and Governance*. Pp: 1-14.
- Hysing, E. (2020) 'Designing collaborative governance that is fit for purpose: theorising policy support and voluntary action for road safety in Sweden'. *Journal of Public Policy*, Vol. 42(2): 201-223.
- Johnson H, Eriksson, L, Mazerolle P, Wortley R. Intimate Femicide: The Role of Coercive Control. *Feminist Criminology* 2019;14(1):3-23.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2022) *Uppgifter om våld är inget undantag – Redovisning av kartläggningen av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge*. Angered.
- Jämställdhetsmyndigheten (2023) Caman, S. & Skott, S. [Dödligt partnervåld mot unga](#). Angered.
- Karlsson, P., Helgesson, G., Titelman, D., Sjöstrand, M. & Juth, N. (2018) 'Skepticism towards the Swedish vision zero for suicide: interviews with 12 psychiatrists', *BMC Medical Ethics*, 19:26.
- Kelly, Liz. *Surviving Sexual Violence*. 1988. Cambridge: Polity
- Kommittédirektiv 2015:138* Nationell samordnare för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa.
- Kristianssen, A., Andersson, R., Belin, M. & Nilsen, P. (2018) 'Swedish Vision Zero policies for safety: A comparative policy content analysis. *Safety Science*, 103, 260-269.

- Kristianssen, A. (2022) 'Towards a paradigm shift? The role of Vision Zero in global road safety policy' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.
- Kristianssen, A. (2022) 'Establishing Vision Zero in New York City: The Story of a Pioneer' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.
- Kristianssen, A. & Andersson, R. (2022) 'What is a Vision Zero policy? Lessons from a multi-sectoral perspective' i Björnberg Edvardsson, K., Belin, M., Hanson, S. O. & Tingvall, C. *The Vision Zero Handbook: Theory, Technology and Management for a Zero Casualty Policy*. Springer.
- Kivisto AJ. Male Perpetrators of Intimate Partner Homicide: A Review and Proposed Typology. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 2015;43(3):300–12.
- Lag om skydd mot olyckor (LSO)* (2003:778).
- Larsson, Peter; Dekker, Sidney W. A. & Tingvall, Claes (2010) 'The need for a systems theory approach to road safety' *Safety Science* 48 (1167-1174).
- Leveson, N.G., 2004. A new accident model for engineering safer systems. *Safety Science* 42 (4), 237–270.
- Lind, G. & Schmidt, K. (1999). *Leder Nollvisionen till det Trafiksäkra Samhället?* KFB: Stockholm. [Does Vision Zero Lead to a Traffic Safe Society?]
- Lysell, Henrik, Runeson, Bo, Lichtenstein, Bo och Långström Niklas, Risk Factors for Filicid and Homicide: 36-Year National Matched Cohort Study, *J Clin Psychiatry* 2014;75(2):127–132
- Messing, J.T., AbiNader, M.A., Pizarro, J.M. et al. The Arizona Intimate Partner Homicide (AzIPH) Study: a Step toward Updating and Expanding Risk Factors for Intimate Partner Homicide. *J Fam Viol* 36, 563–572 (2021).
- Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2010) *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda. Redovisning av uppdrag. (Fö2009/2196/SSK)*. Stockholm: MSB. Dnr. 2009-14343.
- Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) (2021) *Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt – Inriktning av den nationella strategin för att stärka brandskyddet för den enskilda människan*. Stockholm: MSB. MSB1751.
- Nationellt centrum för kvinnofrid. (2014) *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*.
- Nationellt centrum för kvinnofrid. *Våld i nära relationer. [Våld i nära relationer - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)*
- Nihlén Fahlquist, J. (2006) 'Responsibility ascriptions and Vision Zero', *Accident Prevention and Analysis*, 38(6):1113-1118.
- Nybergh, L. *Dödligt våld i nära relationer – en genomgång av internationell forskning*. Göteborg: Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer; 2016: Genväg till forskning, nr 9.
- Patientsäkerhetslagen* (2010:659)
- Reitan, Therese (2023) *Att styra mot noll. Förverkligandet av nollvisionen i trafiken*. Huddinge: Södertörns Högskola. Research reports 2023:1.

- Rye, S., Angel, C. Intimate Partner Homicide in Denmark 2007–2017: Tracking Potential Predictors of Fatal Violence. *Camb J Evid Based Polic* 3, 37–53 (2019).
- Riksrevisionen (2021) *Statens suicidpreventiva arbete – samverkan med verkan?* RiR 2021:26.
- Rosencrantz, H., Edvardsson, K. & Hansson, S. (2007) ‘Vision Zero – Is it irrational?’, *Transportation Research Part A*, 41(6):559-567.
- Sardinha L, Maheu-Giroux M, Stöckl H, Meyer SR, García-Moreno C. Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. *The Lancet*. 2022;399(10 327):803–13.
- Socialstyrelsen, *Manual för FREDA Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*, 2014.
- Socialstyrelsen (2020) Framtagande av nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet Rapportering av regeringsuppdrag S2018/04111/FS (delvis). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2020) *Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut (2006) *Förslag till nationellt program för suicidprevention – befolkningsinriktade och individinriktade strategier och åtgärdsförslag*.
- Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten (2023) *Underlag till nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention Slutredovisning av regeringsuppdrag 2023*. Folkhälsomyndigheten, artikelnummer 23217.
- Socialstyrelsens hemsida (2024) Nationellt råd för patientsäkerhet. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/organisation/rad-och-namnder/nationellt-rad-for-patientsakerhet/> Hämtad 9 januari 2024.
- Socialstyrelsen, (2024) *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*.
- Spencer CM, Stith SM. Risk Factors for Male perpetration and female victimization of intimate partner homicide: A meta-analysis. *Trauma, violence, & abuse*. 2020;21(3):527–40.
- Statens Offentliga Utredningar (2008) ‘Patientsäkerhet. Vad har gjorts? Vad behöver göras? Betänkande av Patientsäkerhetsutredningen’. *SOU 2008:117*.
- Statens Offentliga Utredningar (2014) *Våld i nära relationer - en folkhälsofråga* 2014:49.
- Statens Offentliga Utredningar (2015) *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat förtryck*. SOU 2015:55.
- Stigson, H., Krafft, M., & Tingvall, C. (2008). ‘Use of fatal real-life crashes to analyze a safe road transport system model, including the road user, the vehicle, and the road’. *Traffic Injury Prevention*, 9(5), 463–471.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2015) *Nationellt ramverk för patientsäkerhet*. Stockholm: LTAB.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2020) Eriksson, Maria et al. *Barn som upplever våld. Att stödja och bedöma föräldrars omsorgsförmåga*.
- Sveriges regering (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället*. Proposition 1996/97:137.
- Sveriges regering (2002) *Reformerad räddningstjänstlagstiftning*. Proposition 2002/03:119.

Sveriges regering (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Proposition 2007/08:110.

Sveriges regering (2009) *Patientsäkerhet och tillsyn*. Proposition 2009/10:210.

Sveriges regering (2009) Uppdrag att ta fram en nationell strategi för stärkandet av brandskyddet. FÖ 2009/2196/SSK.

Sveriges regering (2009) Mål för framtidens resor och transporter. *Prop. 2008/09:93*.

Sveriges regering (2011) *Uppdrag om ett mer samlat patientsäkerhetsarbete*. Uppdrag S2011/5702/FS.

Sveriges regering (2011) *Uppdrag att utbetala medel för överenskommelsen om förbättrad patientsäkerhet utifrån uppnådda resultat 2011*. Dnr 2010/9054/FS.

Sveriges regering (2012) *Godkännande av en överenskommelse om förbättrad patientsäkerhet 2013*. Protokoll S2011/11008/FS.

Sverige regering (2015) *Riksrevisionens rapport om patientsäkerhet*. Skr. 2015/16:53.

Sveriges regering (2016) *Arbetsmiljöreglerna för ett modernt arbetsliv*. Dir. 2016:1.

Sveriges regering (2016) *Nationellt centrum för kunskap om och utvärdering av arbetsmiljö*. Dir 2016:2.

Sveriges regering (2016) Dir. 2016:3.

Sveriges regering (2016) *En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet 2016-2020*. Skr.2015/16:80.

Sveriges regering (2016) Uppdrag att leda övergripande samverkan i trafiksäkerhetsarbetet för vägtrafik. N2016/05493/TS.

Sveriges regering (2020) Nytt transportpolitiskt etappmål för trafiksäkerhet. Utdrag protokoll. I2020/00423/US. I2019/00433/US.

Sveriges regering (2020) *Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention*. S2018/04669/FS (delvis), S2018/06126/FS (delvis) och S2020/06171/FS (delvis).

Sveriges regering (2022) *Sveriges genomförande av Agenda 2030*. Skr. 2021/22:247. <https://www.regeringen.se/49aef9/contentassets/9dfa88d8317f441189ba368ef4d506ae/sveriges-genomforande-av-agenda-2030-skr.-202122247.pdf>

Sveriges riksdag (1997) *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället 1996/97:137*

Sveriges riksdag (2009) *Riksdagens protokoll 2008/09:120*.

Sveriges riksdag (2014) *Arbetsmiljö*. 2013/14:AU5. Betänkande Arbetsmarknadsutskottet.

Sveriges riksdags Trafikutskott (1997) *Trafikutskottets protokoll, 1997/98:TU4*.

Sveriges riksdags Trafikutskott (2009) *Trafikutskottets protokoll, 2008/09:TU14*.

Thoreson, Karin (2018) *Hur fungerar målstyrningen av det svenska trafiksäkerhetsarbetet? En intervjustudie om trafiksäkerhetsarbetets organisation och arbetsprocesser under perioden 2008 – 2017.* Rapport på uppdrag av Trafikverket. VTI.

Tingvall, Claes & Haworth, Nadine (1999) *Vision Zero - An ethical approach to safety and mobility*. Paper presented to the 6th ITE International Conference Road Safety & Traffic Enforcement: Beyond 2000, Melbourne, 6-7 September 1999.

Trafikverket (Lindberg et. al.) (2016) *Översyn av etappmål för säkerhet på väg till 2020 och 2030, med en utblick mot 2050*. Stockholm: Trafikverket. Författare: Johan Lindberg, Johan Strandroth, Lars Ekman, Sofia Persson, Therese Malmström.

Trafikverket (2020) *Nya mål för trafiksäkerhet väg 2020–2030*. TRV 2020/99508

Trafikverket (2022) *Aktionsplan för säker vägtrafik 2022-2025. 250 åtgärder som 33 myndigheter och aktörer avser att vidta för ökad trafiksäkerhet*. Stockholm: Trafikverket.

Trafikverkets hemsida (2024) Samverkan trafiksäkerhetsmål. <https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/samarbete-med-branschen/Samarbeten-for-trafiksakerhet/tillsammans-for-nollvisionen/samverkan-trafiksakerhetsmal/> 9 januari, 2024.

Trafikverkets hemsida (2024) Gruppen för nollvisionen i samverkan (GNS). <https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/samarbete-med-branschen/Samarbeten-for-trafiksakerhet/gruppen-for-nollvisionen-i-samverkan-gns/> Hämtad 9 januari 2024.

Tryssel, K. (2018). Läkare kritiska till nollvision för självmord. *Läkartidningen*, 115, E63W.

UNDOC Research. United Nations Office on Drugs and Crime (2023) *Gender-related killings of women and girls (Femicide/feminicide). Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*.

Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer. (Kommande 2024) *Dödligt våld i nära relationer i Västra Götaland 2000–2016*.

Weiss, Janet A. & Piderit, Sandy Kristin (1999) 'The Value of Mission Statements in Public Agencies', *Journal of Public Administration Research and Theory*, 9(2):193-223.

Zwetsloot, G.I.J.M., Kines, P. (2022) 'Vision Zero in Workplaces' i Edvardsson Björnberg, K., Hansson, S.O., Belin, MÅ., Tingvall, C. (eds) *The Vision Zero Handbook*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76505-7_41

Örebro kommun (2022) *Strategi mot hemlöshet i Örebro. Örebro kommuns arbete för en nollvision mot hemlöshet*. Beslutad av Kommunstyrelsens utskott för socialt förebyggande arbete, den 29 mars 2022, § 9.



Jämställdhetsmyndigheten | Box 73, 42422 Angered | Besöksadress: Angereds torg 9
031-3929000 | info@jamstalldhetsmyndigheten.se | www.jamstalldhetsmyndigheten.se